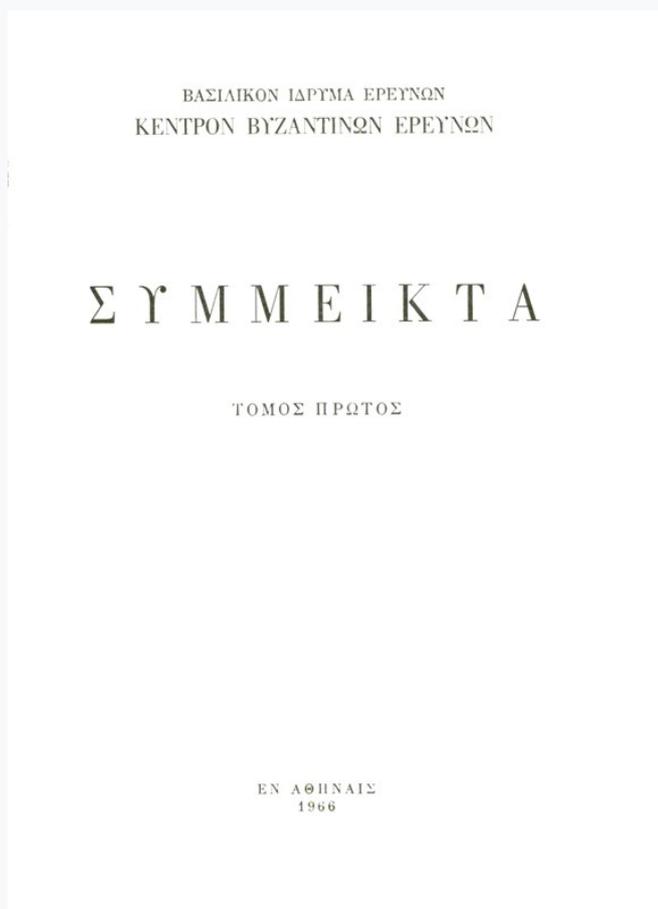

Byzantina Symmeikta

Vol 1 (1966)

SYMMEIKTA 1

Άνεκδοτος κατάλογος έγγραφων τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς (ιβ΄-ιγ΄ αἰ.)

Ἔρα Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

doi: [10.12681/byzsym.557](https://doi.org/10.12681/byzsym.557)

Copyright © 2014, Ἔρα Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΒΡΑΝΟΥΣΗ Ἐ. Λ. (1966). Άνεκδοτος κατάλογος ἐγγράφων τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς (ιβ΄-ιγ΄ αἰ.). *Byzantina Symmeikta*, 1, 137–162. <https://doi.org/10.12681/byzsym.557>

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΤΜΩ ΜΟΝΗΣ (ΙΒ' - ΙΓ' αί.)

Εἰς τὸ ἀρχειοφυλακεῖον τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς ἀπόκειται τεμάχιον χαρτῶου γράμματος (διαστ. 0,310×0,255 μ.), ἀκατάγραφον εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Φλωρίδου καὶ ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε. Τοῦτο εἶναι σήμερον ἀκέφαλον, οὐδεμίαν δὲ χρονολογικὴν ἔνδειξιν ἢ ὑπογραφὴν φέρει. Ἐκ τῆς γραφῆς συνάγομεν ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν ΙΒ' - ΙΓ' αἰῶνα· ἐκ τοῦ περιεχομένου του, ὅτι πρόκειται περὶ ἀναγραφῆς ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς.

Παρέχεται ἐνταῦθα ἐν φωτοτυπικῷ πίνακι τὸ σωζόμενον τεμάχιον τοῦ χαρτῶου τούτου γράμματος. Ἀκολουθεῖ διπλωματικὴ ἔκδοσις αὐτοῦ καὶ ἀναλυτικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἐν αὐτῷ μνημονευομένων ἐγγράφων. Ἐν συνεχείᾳ ἐπιχειρεῖται ταύτισις τῶν ἀναγραφομένων ἐγγράφων πρὸς τυχὸν γνωστὰ Βυζαντινὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, χρονολογήσις καὶ χαρακτηρισμὸς τοῦ καταλόγου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιεχομένου του.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

[πρακτικὸν ἀπογραφῆς]

[ΙΒ' - ΙΓ' αί.]

Ὁ κατάλογος οὗτος (δηλ. τὸ σωζόμενον ἀκέφαλον τμήμα αὐτοῦ) ἀριθμεῖ ὑπὲρ τὰ 200 ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, τὰ ὅποια διεχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν ὑπολοίπων ὡς «ἄχρηστα».

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ — Ὁ κατάλογος οὗτος παραδίδεται διὰ τοῦ παρόντος καὶ μόνον ἐγγράφου. Τοῦτο εἶναι ἀκέφαλον καὶ οὐδεμίαν χρονολογικὴν ἔνδειξιν ἢ ὑπογραφὴν φέρει. Εἶναι εἰλητὸν ἐκ χάρτου βαμβυκίνου, χρώματος ὑπολεύκου, διαστ. 0,310×0,255. Γεγραμμένον μέρος: 0,28×0,24. Περιθώριον ἀριστερὰ (0,015). Διατήρησις μετριωτάτη: σητόβρωτον, πολλαὶ σχισμαὶ ὀφειλόμεναι εἰς παλαιότερας ὀριζοντίους διπλώσεις. Ἐνω ἀριστερὰ ἐλλείπει ἐκ τοῦ σωζομένου ἀκεφάλου τμήματος τεμάχιον 0,025×0,030. Σωζόμενοι στίχοι: 24. Γραφὴ ΙΒ' ἢ ΙΓ' αἰῶνος. Ὀλίγα ὀρθογραφικὰ σφάλματα. Τονισμὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρθός. Πολυάριθμοι συντμήσεις. Μελάνη ὑπομέλαινα. Οὐδὲν σημείωμα ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως ἢ ἐπὶ τοῦ νότου. Εἰς τὸ κάτω μέρος ὅπαι κατὰ κανονικὰ διαστήματα διὰ τὸ νῆμα ἀπληρωμένης σφραγιδος, ἧτις ἔχει ἀπολεσθῆ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ — Περὶ τούτου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

...χαρτ.α [β]ασιλικά... ..α...περὶ τ(ῆς) μον(ῆς) .εφ....² ... μον(ῆς) Στροβήλου
καὶ χρυσ(ο)β(ου)λ(λα) τ(ῆς) μον(ῆς) [?] Πάτμον· τρι]ακο(σίων) μο-
δίων [?] καὶ ἑτετρα καὶ τὸ ἕτερον³ |³ [ἀπόδεσμος ἔχων βέμ]βρα(να) περὶ
τ(ῶν) πλωῖμ(ων) χ[αρτία] περὶ τ(ῆς) Λέρον καὶ τ(ῆς) Δηψῶ καὶ
χρυσόβ(ου)λ(α) τ(ῆς) αὐτ(ῆς) |⁴ [ἀπό]δ(ε)σμ(ος) ἔχων χ(α)ρτ(ία) πέντ(ε),
πρα(κτικόν) περὶ τ(ῆς) Λέρ[ου], πρα(κτικόν) τ(ῆς) Πάτμον. Ἐτερο(ς) ἀπόδε-
σμ(ος) ἔχων |⁵ σιγίλλ(ια), πρακτικ(ὰ) τ[ρ]ία περὶ τ(ῆς) Λέρον, χαρτ(ία) βέμ-
βρανα δύο, ἢ πράσις τ(οῦ) προαστείου τ(ῆς) Λέρον καὶ τὸ ἴσον τ(ῆς) πρά(σεως)
|⁶ τῆς Δηψῶ· ὑπόμνησ(ις) καὶ λύ(σις) π(α)ρ(ια)ρχ(ικῆ) τ(οῦ) μῆ φιληθ(ῆναι);
.....ία μετὰ τῶν κουρσα[ρ]ί(ων). ἀπόδε(σμος) |⁷ τῶν ἐν τῇ Π(άτμον?) δικαιο-
μ(ά)τ(ων)· ὑπόμνησ(ις) καὶ λύ(σις) βα(σιλικῆ) ἐν ἐνὶ ἀποδέσμῳ· ὑπόμνησ(ις)
καὶ λύσις |⁸ δι' ἧς ἐτυπόθ(ησαν) τῇ μον(ῆ) ἐπέκεινα τῶν πεντακο(σίων) μο-
δίων καὶ ἐτ(έρου) σίτ(ου) μόδιοι διακό(σιοι) καὶ ἐπέκεινα τῶν κδ' |⁹ (τρι)-
κε(φά)λ(ων) ἕτερα (τρι)κέ(φα)λ(α) κδ'. ὑπόμνησ(ις) καὶ λύ(σις) περὶ τῶν
δέκα ὀκτώ (παρίκων)· ἕτερον περὶ τ(ῶν) |¹⁰ εἰκοσιτεσσάρων (τρι)κε(φά)-
λ(ων)· πιτ(α)κία δύο τ(οῦ) (πρωτο)νοτ(α)ρ(ίου). ἕτερα ὑπόμνησ(ις) καὶ
λύ(σις) περὶ τ(ῆς) Κρήτης· ἐτ(έ)ρ(α) περὶ τοῦ γ...· |¹¹ ἕτερα περὶ τῶν πλωῖ-
μ(ων), ἐτ(έ)ρα περὶ τ(ῆς) Κρήτ(ης)· ἕτερον ἐπικυρωτ(ικόν) πάντ(ων) τῶν
δικαιωμ(ά)τ(ων)· ἰσοκό¹²δικον τ(ῶν) τραγί(ων) καὶ ὑπόμνη(μα) κρητοῦ
δικα... .. ἐπὶ τῇ νήσω τὰς τρῶσ... |¹³ ταῦτα πάντα ἐν ἐνὶ ἀπ[οδέ]σμῳ· ἕτε-
ρο(ς) ἀπόδεσμο(ς) ἔχων π(α)ρ(ια)ρχ(ικὰ) ὑπομνήμ(α)τ(α) δύοφή(αν?),
|¹⁴ διάλυ(σιν) τοῦ Ἰκαρί(ας)· τὸ βασι(λικόν) σημεῖωμα περὶ τ(ῆς) ἡγου-
μενίας τοῦ κυ[ροῦ] Χριστοδ(ού)λ(ου)· ὑπόμνησ(ις) καὶ |¹⁵ λύ(σις) π(α)ρ(ια)ρ-
χ(ικῆ) καὶ τὸ ἴσον τοῦ ἐπ' αὐτ(ῶ) γεγονότ(ος) π(α)ρ(ια)ρχ(ικοῦ) πιτ-
τ(ακίου) πρὸς τ(ὸ)ν Ἰκαρ(ίας) καὶ τὸ χαρτοφυλακικόν ση¹⁶μείωμα περὶ
τ(ῆς) διαλύ(σεως) τοῦ Ἰκαρ(ίας). ἕτερο(ς) ἀπόδεσμο(ς) ἔχων χαρ(τία) ε'
περὶ τοῦ Λάτρο(υς)· ὑπόμνησ(ις) |¹⁷ καὶ λύ(σις) περὶ τοῦ με(τοχίου?) τοῦ ...
ης [?] ξύλ.....(ος) ἔχων ...α χαρτίτ(α) πέντ(ε) περὶ τ(ῆς) Κρήτ(ης)·
σακούλιον ἔχων χαρτ(ία) βέμβραγα [?] |¹⁸ ὀκτώ περὶ τ(ῆς) Κῶ καὶ τ(ῆς)
Στροβήλου καὶ ἕτερα χαρ[τί]α διάφορα βαμβύκιγα πέντ(ε)· χρυσόβουλ(λα)
τοῦ Λάτρο(υς) |¹⁹ δύο καὶ ἴσον βα(σιλικοῦ) πιτ(ακίου) καὶ ἕτερον χαρτ(ιον)
λατηρῶν· ἀπόδεσμο(ς) ἔχων χαρτ(ία) πέντ(ε) πρωτότυπα καὶ ἴσα |²⁰ καὶ ἴσον
χρυσ(ο)β(ού)λ(ου) διὰ μόληβδοβούλ(ας). ἕτερα χαρτ(ία) ἐννέα τὰ ὅλα περὶ
τ(ῆς) Κῶ καὶ τ(ῆς) Στροβήλου· ἕτερο(ς) |²¹ ἀπόδεσμο(ς) ἔχων χαρτ(ία)
πέντ(ε) περὶ τ(ῶν) αὐτ(ῶν). ἕτερο(ς) ἀπόδεσμο(ς) ἔχων χαρτ(ία) ἰδ' περὶ
τ(ῶν) αὐτ(ῶν)· ἕτερο(ς) ἀπόδεσμο(ς) |²² ἔχων χαρτ(ία) κδ' περὶ τ(ῶν) αὐτ(ῶν)·
ἕτερο(ς) ἀπόδεσμο(ς) ἔχων χαρτ(ία) παλαιᾶ ἄχριστα γ'· ταῦτα δὲ πάντα
|²³ ἐνεμβλήθησ(αν) εἰς τ(ὰ) σακούλλ(ια) ὡς ἄχριστα· ἕτερο(ς) ἀπόδεσμο(ς)
ἔχων χαρτ(ία) ζ' διάφορα |²⁴ ἄχριστα.

Παρέχεται ἐνταῦθα τὸ περιεχόμενον τοῦ καταλόγου, ταξινομημένον εἰς ἀναλυτικὸν πῖνακα.

Αὐτ. ἀριθ.	Μνημονευόμενα ἔγγραφα	Στίχος ἔγγραφου	Ἀριθμὸς μνημονευομένων ἔγγράφων
1	Χαρτία βασιλικά τῆς μονῆς ...?	1	τουλάχιστον 3
2	Χαρτία τῆς Στροβίλου	2	» 3
3	Χρυσόβουλλα τῆς μονῆς Πάτμου	2	» 3
4	[Χρυσόβουλλον] περὶ τριακοσίων μοδίων [σίτου]	2	1
5	καὶ ἕτερα	2	» 3
6	Ἀπόδεσμος περιέχων βέμβρανα περὶ τῶν πλωτῶν	3	» 3
7	Χαρτία περὶ τῆς Λέρου καὶ τῆς Λειψοῦς	3	» 3
8	Χρυσόβουλλα τῆς αὐτῆς	3-4	» 3
9	Ἀπόδεσμος ἔχων 5 χαρτία	4	5
10	Πρακτικὸν τῆς Λέρου	4	1
11	Πρακτικὸν τῆς Πάτμου	4	1
12	Ἄλλος ἀπόδεσμος περιέχων σιγίλλια τῆς Λέρου	4-5	» 3
13	Πρακτικὰ τρία τῆς Λέρου	5	3
14	Χαρτία βέμβρανα δύο : ἡ πρᾶσις τοῦ προαστίου τῆς Λέρου καὶ τὸ ἴσον τῆς πράσεως τῆς Λειψοῦς	5-6	2
15	ὑπόμνησις καὶ λύσις πατριαρχική	6	1
16	Ἀπόδεσμος τῶν ἐν Πάτμῳ [?] δικαιωμάτων	6-7	» 3
17	ὑπόμνησις καὶ λύσις βασιλικὴ ἐν ἐνὶ ἀποδέσμῳ	7	1
18	ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ παροχῆς 200 μοδίων σίτου πέραν τῶν 500, καὶ 24 τρικεφάλων πέραν τῶν ἡδη παρεχομένων 24	7-9	1
19	ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ τῶν 18 παροίκων [τῆς Λέρου]	9	1
20	Ἄλλον [χρυσόβουλλον] περὶ τῶν 24 νομισμάτων	9-10	1
21	Δύο πιττάκια τοῦ πρωτονοταρίου	10	2
22	ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ Κρήτης	10	1
23	Ἄλλα περὶ τοῦ ν...	10	1
24	Ἄλλα περὶ τῶν πλωτῶν	11	1
25	Ἄλλα περὶ τῆς Κρήτης	11	1
26	Ἄλλον [χρυσόβουλλον] ἐπικυρωτικὸν πάντων τῶν δικαιωμάτων	11	1
27	Ἰσοκώδικον τῶν τραγίων [?]	11-12	1
28	ὑπόμνησις κριτοῦ	12-13	1
29	Ἄλλος ἀπόδεσμος ἔχων δύο πατριαρχικά ὑπομνήματα	13	2
30	καὶ διάλυσιν τοῦ Ἰκαρίας	14	1
31	Τὸ βασιλικὸν σημείωμα περὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ κυροῦ Χριστοδούλου	14	1
32	ὑπόμνησις καὶ λύσις πατριαρχική [περὶ τοῦ Ἰκαρίας]	14-15	1

Αἰξ. ἀριθ.	Μνημονευόμενα ἔγγραφα	Στίχες ἔγγρα- φου	Ἀριθμὸς μνημονευομένων ἔγγράφων
			59
33	Τὸ ἴσον τοῦ πατριαρχικοῦ πιττακίου πρὸς τὸν Ἰκαρίας	15	1
34	Τὸ χαρτοφυλακικὸν σημεῖωμα περὶ τῆς διαλύσεως τοῦ Ἰκαρίας	15-16	1
35	Ἄλλος ἀπόδεσμος πέντε χαρτίων περὶ τοῦ Λάτρους . .	16	5
36	Ἐπισημῆσι καὶ λύσισι περὶ τοῦ [μετοχίου Κρήτης ?] . .	16-17	1
37	Ἄπόδεσμος ἔχων πέντε χαρτίτζα περὶ τῆς Κρήτης . .	17	5
38	Σακκούλιον ἔχων 8 χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στρο- βίλου	17-18	8
39	Ἄλλα πέντε χαρτία διάφορα βαμβύκινα	18	5
40	Δύο χρυσοβούλλα τοῦ Λάτρους	18-19	2
41	ἴσον βασιλικοῦ πιττακίου [περὶ τοῦ Λάτρους]	19	1
42	καὶ ἕτερον χαρτίον Λατρηνόν	19	1
43	Ἄπόδεσμος ἔχων πέντε πρωτότυπα	19	5
44	καὶ ἴσα	19	τοῦλάχιστον 3
45	ἴσον χρυσοβούλλου διὰ μολυβδοβούλλας	20	1
46	Ἐννέα χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου	20	9
47	Ἄπόδεσμος πέντε χαρτίων περὶ Κῶ καὶ Στροβίλου . .	20-21	5
48	Ἄπόδεσμος ἐκ 14 χαρτίων περὶ Κῶ καὶ Στροβίλου . . .	21	14
49	Ἄπόδεσμος ἐξ 24 χαρτίων περὶ Κῶ καὶ Στροβίλου . .	21-22	24
50	Ἄπόδεσμος ἐκ 13 παλαιῶν ἀχρήστων χαρτίων	22	13
51	Ἄλλος ἀπόδεσμος ἐξ ἑπτὰ διαφόρων ἀχρήστων χαρτίων	23-24	7
	Σύνολον ἀναγραφομένων ἔγγράφων		τοῦλάχιστον 170

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, τὸ σφῶζόμενον τμήμα τοῦ καταλόγου ἀπαριθμεῖ ἄνω τῶν 200 ἔγγράφων. Ἐκεῖνα τῶν ὁποίων παρέχεται ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς συμποσοῦνται εἰς 140· τὰ ἄλλα, ὅσα ἀναγράφονται κατὰ ἀποδέσμους¹ ἢ κατὰ θέματα, χωρὶς νὰ παρέχεται ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς των, ἀπαρτίζουν δώδεκα τοῦλάχιστον ἐνότητες. Εἰς τὰς ἐνότητας ταύτας ἀναλογοῦν ὀπωσδήποτε πλεονα τοῦ ἐνὸς ἢ τῶν δύο ἔγγράφων, ἄλλως δὲν θ' ἀπετέλουν ταῦτα ἰδίαν ἐνότητα (ὁσάκις δεσμὶς περιλαμβάνει δύο μόνον ἔγγραφα, τοῦτο ἀναφέρεται

1. Οἱ ἀπόδεσμοι ἀπληρῶντο ἐκ πλειόνων τοῦ ἐνὸς ἔγγράφων. Εἰς τὴν ἡμετέραν ἀναγραφὴν ἢ περιεκτικότης ἐκάστου ἀποδέσμου ποικίλλει: ἄλλοτε λ.χ. παραδίδονται ἀπόδεσμοὶ ἐκ πέντε μόνον ἔγγράφων (ἀρ. 9 τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς) καὶ ἄλλοτε ἀπόδεσμοὶ ἐξ 24 ἔγγράφων (ἀρ. 49). — Ἐπὶ τοῦ νώτου ἔγγράφου τῆς μονῆς Λαύρας σημειοῦται, προφανῶς πρὸς καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου ὁλοκλήρου τοῦ ἀποδέσμου: ἀπόδεσμος ἢ ἔχων χρυσοβούλλον ὄλον καὶ τὸ ἴσον τοῦ χρυσοβούλλου [...] Νικηφόρου τοῦ κτήτορος [...] τῶν ἰσῶν τοῦ βασιλέως [...] Ρωμανοῦ [...] ἢ τὸ ἴσον (Actes de Lanra, σελ. XXVII).

ρητῶς· ἀριθ. 14, 21, 29, 40 κ.ἄ.). Τὸ σύνολον ἐπομένως τῶν ἀναγραφομένων ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ἐγγράφων ὑπερβαίνει τὰ 200.

Τὴν προσοχὴν ἐπισύρει ὁ χαρακτηρισμὸς ἄχρηστα (στ. 22, 23, 24). Τὰ οὕτω χαρακτηριζόμενα ἔγγραφα ἦσαν προφανῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου ἄχρηστα, ἦτοι μὴ ἐν χρήσει πλέον, εἴτε διότι εἶχον διὰ διαφόρους λόγους παύσει νὰ ἰσχύουν, εἴτε διότι ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ νεωτέρων τίτλων κυριότητος, εἴτε διότι ἀφεώρων εἰς κτήματα ὀριστικῶς ἀπολεσθέντα, κλπ.

Ὁ κατάλογος τῶν ἐγγράφων κατακλείεται μὲ τὴν φράσιν: ταῦτα δὲ πάντα ἐνεμβλήθησαν εἰς τὰ σακκούλια¹ ὡς ἄχρηστα (στ. 22, 23). Προσθήκην τῆς τελευταίας στιγμῆς ἀποτελεῖ ἴσως ἡ ἀσυνδέτως πως προσθεθεῖσα ἐν τέλει ἀναγραφή: ἕτερος ἀπόδεσμος ἔχων χαρτία ζ' διάφορα ἄχρηστα (στ. 23-24). Κατακλείς τοῦ ὅλου καταλόγου, αἰτιολογοῦσα τὴν σύνταξιν αὐτοῦ, εἶναι, νομίζομεν, ἡ φράσις: ταῦτα δὲ πάντα ἐνεμβλήθησαν εἰς τὰ σακκούλια ὡς ἄχρηστα. Αὕτη δὲν ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ἀμέσως προηγουμένην ἀναγραφὴν ἕτερος ἀπόδεσμος ἔχων παλαιὰ χαρτία ἄχρηστα ιγ' (στ. 22)· πρῶτον μὲν, διότι δι' ἓνα ἀπόδεσμον 13 χαρτίων θὰ ἦτο ὑπεραρκετὸν ἐν σακκούλιον καὶ δὲν θὰ ἐγίνετο λόγος περὶ πολλῶν σακκουλίων· δεῦτερον δέ, διότι ἡ διατύπωσις τῆς φράσεως θὰ ἦτο διάφορος (π.χ. ἕτερος ἀπόδεσμος... ὃς ἐνεμβλήθη... ἢ: χαρτία παλαιὰ... ἅπερ ἐνεμβλήθησαν...). Ὡς ἔχει διατυπωθῆ τὸ κείμενον, εἶναι φανερόν ὅτι ἀρχίζει νέα φράσις μὲ τὰς λέξεις: ταῦτα δὲ πάντα, ἀναφέρεται δὲ αὕτη, πιθανώτατα, εἰς πάντα τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ καταγραφέντα (ἔγγραφα καὶ ἀποδέσμους), τὰ ὅποια, διαχωρισθέντα ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐν χρήσει καὶ ἐν ἰσχύι τίτλων, ἐνεβλήθησαν εἰς εἰδικὰ σακκούλια καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ μὴ ἐν χρήσει ἀρχεῖον τῆς μονῆς.

Αἱ ἀναγραφαὶ τῶν ἐγγράφων, καθ' ὃν τρόπον παρέχονται, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπερβαλλόντως συνοπτικαὶ καὶ ἀόριστοι, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων καὶ ἡ ἀναγνώρισις των καθίστανται δυσχερέστατα, ἐνίοτε δὲ ἀδύνατα. Παρέχονται πάντως χαρακτηρισμοὶ τοῦ εἴδους τῶν ἐγγράφων: χρυσόβουλλα (ἀρ. 3, 4, 8 κ.ἄ.), βασιλικαὶ λύσεις (17, 18, 19 κ.ἄ.), πιττάκια (21), σιγίλλια (12), πατριαρχικὰ ὑπομνήματα (29, 32), ἴσα χρυσοβούλλων ἢ βασιλικῶν πιττακίων (41, 45), χαρτοφυλακικὸν σημεῖωμα (34), πρακτικὰ (10, 11), ἰσοκώδικον (27), πράσεις καὶ ἴσα πράσεων (14), χαρτία (1, 2, 7, 14, 35, 42, 46, 47, 48, 49,

1. Ἡ τοποθέτησις ἐγγράφων εἰς σακκούλια δὲν εἶναι ἀσυνήθης. Μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς παλαιὰ μοναστήρια (λ.χ. τῶν Μετεώρων, τῆς μονῆς Δουσίου, κλπ.) φυλάσσονται ἀπὸ αἰῶνων πλεῖστα μεταβυζαντινὰ ἔγγραφα ἐντὸς μικρῶν σάκκων ἐξ ὑφάσματος. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1442 μνημονεύονται χρυσόβουλλα καὶ ἄλλα ἔγγραφα τοποθετημένα «εἰς δύο σακκούλια» βλ. ΔΙΕΕ 4 (1892) σελ. 280.

50, 51)¹. Δὲν εἴμεθα βέβαιοι ὅμως κατὰ πόσον αἱ διακρίσεις αὗται ἐτηρήθησαν πάντοτε. Ὁ καταγράφων τὰ ἔγγραφα ἢ τοὺς ἀποδέσμους ἐγγράφων καθοδηγεῖται ἴσως ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτῶν συνήθη περίληψιν, ἢ ὅποια βεβαίως δὲν ἦτο πάντοτε ὁμοιομόρφως πλήρης ἢ ἀκριβής.

Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου δὲν ἀκολουθεῖ χρονολογικὴν σειρὰν κατάξεως. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι καταγράφει τὰ ἔγγραφα ὡς ἀκριβῶς κεῖνται πρὸ αὐτοῦ, κατὰ μικρὰς ἐνότητας, κατὰ ἀποδέσμους. Ἡ μνεία τῶν ἐγγράφων κατὰ ἐνότητα — ἀναλόγως τοῦ τόπου, τῆς μονῆς ἢ τῆς ὑποθέσεως εἰς ἣν ἀναφέρονται — διευκολύνει τὴν ταξινομήσιν καὶ ταύτισίν των. Ἐξαιρέσεις πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἢ περιπτώσεις καθ' ἣν παρέχονται πληρέστεραι πληροφοροίαι ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγραφομένων ἐγγράφων (ἀρ. 18 κ.ξ.). Ὅπωςδὴποτε ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου εἶναι σαφέστερος ὡςάκις πρόκειται περὶ ἐγγράφων τοῦ IB' αἰῶνος — καὶ δὴ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος — ἐνῶ εἶναι λίαν ἀόριστος ὅταν καταλογογραφῆ ἔγγραφα τοῦ IA' αἰῶνος. Τοῦτο ὑποβόηθεῖ, σὺν τοῖς ἄλλοις, εἰς τὴν χρονολόγησιν τοῦ καταλόγου.

Αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον ἐνότητες ἀφοροῦν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς μετόχια τῆς μονῆς κείμενα ἐκτὸς τῆς νήσου Πάτμου ἢ εἰς μονὰς τὰς ὁποίας ἀνήγειρεν ἢ ἐκ τῶν ὁποίων διῆλθεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὄσιος Χριστόδουλος, πρὶν καταλήξῃ εἰς Πάτμον. Παρακολουθοῦντες τὴν πορείαν τοῦ ὄσιου Χριστοδούλου (ὄρος Λάτρος, Μικρασιατικὰ παράλια, Στρόβιλος, Κῶς, Πάτμος)² δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν παρου-

1. Ὁ ὄρος *χαρτία* ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς *Τυπικὰ* μονῶν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῶν ἐγγράφων. Πρβλ. λ.χ. τὴν *Διάταξιν* τοῦ Ἀτταλειάτου (MM, τόμ. Ε', σελ. 319) καὶ κατωτέρω σελ. 159, σημ. 1. Ἀρχικῶς ὁ ὄρος οὗτος ἐσήμαινε πᾶν τὸ γεγραμμένον ἐπὶ λυτοῦ ἐγγράφου ἢ εἰλητοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ οἰονδήποτε ἐπίσημον ἢ ἰδιωτικὸν ἔγγραφο, ἀνεξαρτήτως τῆς ὕλης ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο τοῦτο γεγραμμένον (S v o r o n o s, *Cadastre*, σελ. 20, σημ. 4). Ἴσως ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου μὲ τὸν ὄρον *χαρτία* ἀντιδιαστέλλει ταῦτα πρὸς τὰ ὑπό τινος ἐπισήμου ἀρχῆς ἀπολυθέντα ἔγγραφα (αὐτοκρατορικά, πατριαρχικά, κλπ.). Ἴσως πάλιν, ἐὰν ἐπὶ τοῦ νώτου τῶν ἀποδέσμων, τοὺς ὁποίους εἶχε πρὸ αὐτοῦ, δὲν ἀνεγράφοντο τοιαῦται διακρίσεις, ἀπέδωσεν ἀδιακρίτως τὸ περιεχόμενον αὐτῶν μὲ τὸν συνοπτικὸν ὄρον *χαρτία*.

2. Ὁ ὄσιος Χριστόδουλος τὸ 1079 ἀναχωρεῖ ἐκ τοῦ ὄρους Λάτρος λόγῳ τῆς προελάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἐγκαθίσταται ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Στρόβιλον, «πὸλιν παραθαλασσίαν» τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς. Ἐκεῖ γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἤδη γνωστοῦ του μοναχοῦ Ἀρσενίου Σκηνοῦρη, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀναθέτει τὴν ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν μονήν. Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1080, ὁ Χριστόδουλος εὐρίσκειτ' ἤδη ἐγκατεστημένος ἐν Κῶ, ὅπου καὶ ἀνεγείρει μονήν τῆς Θεοτόκου. Ἀκολουθῶς ὁ ὄσιος ἐγκαταλείπει τὴν Κῶν καὶ τὴν ἐκεῖ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν μονήν καὶ περὶ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1088 ἐγκαθίσταται εἰς Πάτμον, ὅπου καὶ ἀρχίζει τὴν ἀνεγερσιν τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ὄσιου Χριστοδούλου βλ. Ἐρ α ς Β ρ α ν ο ῦ ς η, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὄσιου Χριστοδούλου — Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυραὶ*, Ἀθήναι 1966, σελ. 87 κέ.

σίαν πολλῶν ἐγγράφων τοῦ καταλόγου εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς καὶ νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξῆς ταξινόμησιν:

Α'—Χαρτία τοῦ Λάτρου. Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐκδοθὲν κείμενον, ἦτοι εἰς τὸ σωζόμενον σήμερον τμήμα τοῦ καταλόγου, ἀναγράφονται:

α') Ἀπόδεσμος ἔχων 5 χαρτία τοῦ Λάτρου — μὴ κατονομαζόμενα (ἀρ. 35 τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς).

β') Δύο χρυσόβουλλα τοῦ Λάτρου (ἀρ. 40), πιθανώτατα καὶ ἴσον βασιλικοῦ πιττακίου (ἀρ. 41).

γ') Ἄλλο «χαρτίον» Λατρηνόν (ἀρ. 42).

Οὕτω τὰ ἐκ τοῦ Λάτρου προερχόμενα ἐγγραφα ἦσαν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου τοῦλάχιστον ἐννέα (5+2+1+«ἕτερον χαρτίον λατρηνόν»).

Σήμερον σώζονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς τρία ἐγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἔρους Λάτρου παραμονὴν τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου. Ταῦτα δὲ εἶναι:

— Ἐντάλμα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Λάτρου¹

— Ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοδούλου πρὸς μὴ μνημονευόμενον πατριάρχην².

— Πατριαρχικὸν σιγίλλιον Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ τοῦ ἔτους 1087³. Εἰς τὸ σιγίλλιον τοῦτο γίνεται μνεῖα καὶ δύο σχετικῶν ὑπομνημάτων τῶν πατριαρχῶν Κοσμᾶ καὶ Εὐσταθίου, τὰ ὅποια ἔχουν ἀπολεσθῆ.

Ἡ παρουσία ἐγγράφων τῶν μονῶν τοῦ ἔρους Λάτρου εἰς Πάτμον οὐδὲν ξενίζει. Ὁ ὅσιος Χριστόδουλος, καίτοι εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ τῶν μονῶν τοῦ Λάτρου τὸ 1079, ἐξηκολούθει, τυπικῶς τοῦλάχιστον, νὰ εἶναι πρῶτος τῶν μονῶν τούτων μέχρι τοῦ 1087⁴. Ὅθεν δὲν ἀποκλείεται, ὅταν τὸ ἐπόμενον ἔτος (1088) κατέληξεν εἰς Πάτμον, νὰ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ *χαρτία λατρηνά*. Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Κωδὶκέλλον του ὅτι εἶχεν ἰδιαιτέρως μεριμνήσει, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τοῦ Λάτρου, ὅπως διασώσῃ τὰ βιβλία τῶν ἐκεῖ μονῶν⁵. Πολλῶ μᾶλλον, βεβαίως, εἶχε φροντίσει διὰ τὰ ἐγγραφα αὐτῶν. Μεταγενεστέρα ἐνθύμησις⁶ παραδίδει ὅτι ὁ περὶ τὰ

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 16 - 17, ἀρ. 3.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 17 - 19, ἀρ. 4.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 30 - 32, ἀρ. 10.

4. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ μνημονευθέντος σιγίλλου Νικολάου Γραμματικοῦ (MM, τόμ. Γ', σελ. 30 - 31).

5. MM, τόμ. Γ', σελ. 87.

6. H. O m o n t, *Note sur un manuscrit grec copié au mont Latros en 1050* [γράφη: 1049], REG 1 (1888), σελ. 336 - 339. Ἡ ἐνθύμησις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐσχολίασεν ἀτελῶς ὁ Omont, θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰδικῶς εἰς προσεχῆς δημοσίεμα.

μέσα τοῦ IB' αἰῶνος ἠγούμενος τῆς Πάτμου Λεόντιος¹ ἀπέδωκεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Λάτρου κώδικας καὶ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς αὐτάς, εἶχον δὲ περιέλθει εἰς Πάτμον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου. Ὁ ἐνθυμσιογράφος σημειώνει ἐπὶ ἐνὸς κώδικος ὅτι δέδωκε [ὁ Λεόντιος] τὸ τοιοῦτον βιβλίον καὶ εὐαγγέλιον [...] σὺν δικαιομασι καὶ χρυσοβούλλοις².

Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅτι τὰ ὀλίγα σχετικῶς ἔγγραφα τοῦ Λάτρου, τὰ ὁποῖα ἀναγράφει ὁ ἡμέτερος κατάλογος, εἶχον ἀπομείνει εἰς Πάτμον μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἠγουμένου Λεοντίου ἐπιστροφὴν τῶν κωδίκων, τῶν δικαιομάτων καὶ χρυσοβούλλων εἰς τὰς μονὰς τοῦ Λάτρου.

Πάντως οὐδὲν τῶν ἐν Πάτμῳ σφζομένων σήμερον τριῶν σχετικῶν ἐγγράφων δύναται νὰ ταυτισθῆ μετὰ βεβαιότητος πρὸς τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀορίστως ἀναγραφόμενα χαρτία τοῦ Λάτρου.

Β'—Χαρτία τῆς Στροβίλου. Ὁ κατάλογος μνημονεύει πολλὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν Στρόβιλον, ὅπου παρέμεινεν ἐπ' ὀλίγον³ ὁ ὅσιος Χριστόδουλος, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ τοῦ ὄρους Λάτρου καὶ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Κῶν. Συγκεκριμένως ἀναφέρονται:

α') χαρτία ἐκ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 2 τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς).

β') «σακκούλιον» περιέχον χαρτία... ὀκτώ⁴ περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 38).

γ') Ἐννέα «χαρτία» περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 46).

δ') Ἐτερος ἀπόδεσμος περιέχων πέντε χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 47).

ε') Ἐτερος ἀπόδεσμος ἔχων 14 χαρτία⁵ περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 48), καὶ

ς') Ἐτερος ἀπόδεσμος ἔχων 24 χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 49).

1. Ὁ Λεόντιος παρέμεινεν ἐν Πάτμῳ ὡς καθηγούμενος τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1158 καὶ 1176. Περὶ τῶν χρονολογιῶν τούτων βλ. Ἐρας Βρανούση, *Πατμιακὰ Β'—Πρόσταξις Μανουῆλ τοῦ Κομνηνοῦ ὑπὲρ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς*, Χαριστήριον εἰς Ἄν. Ὁρλάνδον, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1964, σελ. 85 κέ.

2. O m o n t, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 337.

3. Εἰς τυπογραφικὴν προφανῶς ἀβλεψίαν ὀφείλεται τὸ ὑπὸ τοῦ Σακκελιῶνος (*Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη*, σελ. 44, σημ. 6) γραφόμενον ὅτι ὁ Χριστόδουλος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1030 εὕρισκετο ἐν Στροβίλῳ.

4. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἴσως ἀναγράφεται: βέμβρανα ὀκτώ, ἴσως τριάκοντα ὀκτώ. Ἄλλ' ἢ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι ἀσφαλῆς.

5. Ἐκ τῶν δύο ψηφίων τοῦ ἀριθμοῦ ἰδ' δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς ἡ ἀνάγνωσις τοῦ δευτέρου γράμματος.

Τὸ σύνολον τῶν ἐκ τῆς Στροβίλου προερχομένων ἐγγράφων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς, διότι ταῦτα μνημονεύονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδιακρίτως μετὰ τῶν ἐγγράφων τῆς Κῶ. Σύνολον ἐγγράφων Κῶ καὶ Στροβίλου: ὑπὲρ τὰ 50 ἔγγραφα.

Ἐκ τοῦ πλουσίου τούτου ἀρχείου τῆς Στροβίλου ἐν μόνον ἔγγραφον διετηρήθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονήν. Πρόκειται περὶ χρυσοβούλλου τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτου ὑπὲρ τῆς ἐν Στροβίλῳ μονῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τὸ ὁποῖον σφύζεται ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν ἐπισήμῳ κεκυρωμένῳ ἀντιγράφῳ¹.

Εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν σφζομένων ἐγγράφων — συγχρόνων ἢ μεταγενεστέρων τοῦ ὀσίου — γίνεται λόγος περὶ τῶν μονῶν τῆς Στροβίλου ἢ τῶν κτημάτων των, γεγονός τὸ ὁποῖον θὰ ἐπέτρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐν Πάτμῳ μονὴ κατεῖχε κτήματα ἢ ἡγεῖρε ποτὲ ἀξιώσεις περὶ κτημάτων κειμένων ἐν Στροβίλῳ². Ἐξ ἄλλου, συχνάκις εἰς σύγχρονα καὶ εἰς μεταγενέστερα τοῦ ὀσίου ἔγγραφα ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ὁ Χριστόδουλος, λαμβάνων τὴν νῆσον Πάτμον, ἀπέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον πᾶσας τὰς κτήσεις αὐτοῦ τὰς κειμένας ἐν Κῶ ἢ ἀλλαχοῦ³, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Συνεπῶς, κτήματα ἢ μοναὶ κείμενα ἐν Στροβίλῳ, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀρσένιος Σκηνοῦρης εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Χριστόδουλον (γεγονὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἡρμήνευε τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Χριστόδουλος ἀναχωρῶν ἐκ Στροβίλου ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἔγγραφα τῆς ἐκεῖ μονῆς), οὐδέποτε περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τῶν μοναχῶν τῆς Πάτμου. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδέποτε, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν σφζομένων ἐγγράφων, οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἡγεῖρον ἀξιώσεις περὶ κατοχῆς κτημάτων τῆς Στροβίλου. Καὶ εἰς δεδομένην στιγμήν — ὡς ἦτο ἡ σύνταξις τοῦ καταλόγου — οὗτοι ἠθέλησαν ν' ἀπαλλα-

1. Βλ. ἐκδοσιν τοῦ ἐγγράφου ὑπὸ Ἑρασ Βρανούση, *Πατμιακά Α' — Χρυσόβουλλον τοῦ αυτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ὑπὲρ τῆς ἐν Στροβίλῳ μονῆς τοῦ Προδρόμου*, ΕΕΒΣ 33 (1964), σελ. 52 - 69.

2. Εἰς χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἔτους 1085, ὑπὲρ τῆς ἐν Κῶ ἰδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Χριστοδοῦλου μονῆς τῆς Θεοτόκου (ΜΜ, τόμ. Γ', σελ. 24) γίνεται μνεῖα κτημάτων τὰ ὁποῖα ἐδωρήσατο εἰς τὴν μονὴν ταύτην *Μαρία ἡ μοναχή*, ἢ ὁποῖα, ὡς ἀπεδείξαμεν ἄλλοτε (ΕΕΒΣ 33, 1964, σελ. 67 - 68), ταυτίζεται μὲ τὴν *Μαρίαν Καβαλλουρίναν*, ἀδελφὴν τοῦ βεστάρχου Κωνσταντίνου τοῦ Καβαλλούρη. Οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ κτίτορες τῆς ἐν Στροβίλῳ μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ συνεπῶς θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ συνδυάσῃ κανεὶς τὰ ἐν Στροβίλῳ κτήματα τῶν δύο ἀδελφῶν πρὸς τὰ δωρηθέντα εἰς τὴν ἐν Κῶ μονήν. Δυστυχῶς ὅμως τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου δὲν μνημονεῖ πού ἔκειντο τὰ δωρηθέντα κτήματα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων περὶ κτήσεων τοῦ Χριστοδοῦλου εἰς Στροβίλον.

3. Τοῦτο παραδίδει ὁ ἴδιος ὁ Χριστόδουλος ἐν τῇ Ἑποτυπώσει του (ΜΜ, τόμ. Γ', σελ. 65). Πρβλ. καὶ τὸ ἰδρυτικὸν χρυσόβουλλον τῆς μονῆς Πάτμου (ΜΜ, τόμ. Γ', σελ. 45).

γοῦν τοῦ περιττοῦ φόρτου τῶν ἀχρήστων εἰς αὐτοὺς ἐγγράφων τῆς Στροβίλου, τοποθετοῦντες ταῦτα εἰς τὸ μὴ ἐν χρήσει ἀρχεῖον τῆς μονῆς.

Γ'—Χαρτία τῆς Κῶ. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὰ ἐγγραφα τῆς Κῶ ἀναγράφονται πάντοτε μετὰ τῶν ἐγγράφων τῆς Στροβίλου. Ἐπαναλαμβάνω:

α') σακκούλιον περιέχον «χαρτία» ...ὀκτὼ¹ περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 38 τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς).

β') Ἐννέα «χαρτία» περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 46).

γ') Ἐτερος ἀπόδεσμος περιέχων πέντε χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 47).

δ') Ἐτερος ἀπόδεσμος περιέχων 14 χαρτία² περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 48).

ε') Ἐτερος ἀπόδεσμος ἔχων 24 χαρτία περὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Στροβίλου (ἀρ. 49).

Σύνολον ἐγγράφων ἐκ Στροβίλου καὶ Κῶ: ὑπὲρ τὰ 50 ἐγγραφα. Ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐγγράφων τῆς Κῶ (πιθανώτατα τὰ περισσότερα ἀφεώρων εἰς τὰς ἐν Κῶ κτήσεις τοῦ Χριστοδούλου) εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς σφύζονται σήμερον μόνον δύο χρυσόβουλλα³. Ταῦτα δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὰ ἀορίστως ἀναγραφόμενα εἰς τὸν κατάλογον «χαρτία» τῆς Κῶ.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς Στροβίλου σφύζεται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐν μόνον χρυσόβουλλον μετὰ τοῦ ἀντιγράφου του. Κατὰ ταῦτα, ἐκ συνόλου ὑπερπεντήκοντα ἐγγράφων τῶν δύο ἐνοτήτων Κῶ καὶ Στροβίλου σφύζονται μόλις 4 ἢ 5 ἐγγραφα. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι εὐγλωττοι: μαρτυροῦν καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν λοιπῶν ἐγγράφων τοῦ καταλόγου, τὰ ὁποῖα εἶχον «ἐμβληθῆ» ὡσαύτως

1. Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 144, σημ. 4.

2. Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 144, σημ. 5.

3. Ταῦτα εἶναι: α') Χρυσόβουλλον Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, τοῦ Ὀκτωβρίου 1079 (MM, τόμ. Γ', σελ. 21 - 23, ἀρ. 6), ὑπὲρ τῶν δύο κελλίων τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνεγείρει ἐπὶ τοῦ ὄρους Δικαίου ὁ φίλος καὶ εὐεργέτης τοῦ Χριστοδούλου μοναχὸς Ἀρσένιος Σκηνοῦρης· καὶ β') Χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ Μαρτίου 1085, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ αὐτοκράτωρ ἀφ' ἐνὸς ἐπεκύρωσε τὴν παραχώρησιν δύο τοπίων τῆς Κῶ (τοῦ Καστριανοῦ καὶ τοῦ Πηλέ), τὴν ὁποῖαν εἶχε πραγματοποιήσει Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης παλαιότερον (διὰ μὴ σφύζομένου πιττακίου του), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὠριζεν ὅπως ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοδούλου νεοϊδρυθεῖσα ἐπὶ τῶν τοπίων τούτων μονὴ τῆς Θεοτόκου ἔχη τὸ αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον (MM, τόμ. Γ', σελ. 23 - 25, ἀρ. 7). — Τὸ ἐγγραφοῦν τοῦ ἀναγραφέως τῆς Κῶ Χριστοφύρου Κοψηνοῦ (MM, τόμ. Γ', σελ. 57 - 58, ἀρ. 18), διὰ τοῦ ὁποῖου διατάσσεται ἡ ἀποστράτευσις τῶν κατοίκων τῆς Πάτμου καὶ ἀντ' αὐτῆς ἡ ἐπιστράτευσις τῶν κατοίκων τῆς Κῶ, ἦτο ἀσφαλῶς ταξινομημένον μετὰ τῶν ἐγγράφων τῆς Πάτμου καὶ οὐχὶ τῆς Κῶ.

έντός τοῦ αὐτοῦ χώρου. Ἐξ ἄλλου ἡ τοποθέτησις τῶν ἐγγράφων τῆς Κῶ μετὰ τῶν ἀρχήστων εἰς τοὺς Πατμίους μοναχοὺς ἐγγράφων τῆς Στροβίλου, σημαίνει, προφανῶς, ὅτι καὶ τὰ ἐγγραφα τῆς Κῶ ἦσαν ἐξ ἴσου περιττὰ δι' αὐτούς.

Ἀπαραίτητος εἶναι ἐνταῦθα διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ καταλόγου μικρὰ παρέκβασις περὶ τῶν ἐν Κῶ κτήσεων τοῦ Χριστοδούλου καὶ τῆς τύχης αὐτῶν.

Ὁ Χριστόδουλος, εὐρισκόμενος ἐν Κῶ ἤδη πρὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1080, ἐπεδόθη ἐνωρίτατα εἰς τὴν ἴδρυσιν μονῆς τιμωμένης εἰς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀνέγερσις τῆς ἐν λόγῳ μονῆς πιθανώτατα εἶχε περατωθῆ περὶ τὸ 1085, ὅποτε καὶ ἔλαβεν ὁ Χριστόδουλος ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἀλέξιον τὸ σφζόμενον μέχρι σήμερον χρυσόβουλλον φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν τῆς μονῆς ταύτης¹. Ἀλλ' ὅτε ἀργότερον, ὀλίγον πρὸ τοῦ Αὐγούστου 1088, ὁ Χριστόδουλος ἀπεφάσισε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἐρημικὴν Πάτμον, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνυδρον νῆσον ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἀποδώσῃ εἰς τὸ δημόσιον πάσας τὰς ἄλλας κτήσεις αὐτοῦ². Ὁ Χριστόδουλος, ἀποδεχθεὶς τοὺς ὄρους τοῦ αὐτοκράτορος, μετόκησεν εἰς Πάτμον.

Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ σύντροφοὶ του ἐντός ὀλίγου ἐγκατέλειψαν αὐτόν, ἐπανελθόντες προφανῶς εἰς τὸ πλούσιον, πολυάνθρωπον καὶ ἀσφαλέστερον μοναστήριον τῆς Κῶ³. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστόδουλος καταφεύγει ἐκ νέου εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ ζητεῖ ὅπως τοῦ ἐπιστραφῇ ἡ ἐν Κῶ μονή⁴.

Δὲν παραδίδεται μέχρις ἡμῶν ἡ ἀπάντησις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου εἰς τὴν δέησιν τοῦ θνήσκοντος Χριστοδούλου. Φαίνεται ὅμως ὅτι αὕτη ἦτο ἀρνητικὴ. Διότι εἰς οὐδὲν σφζόμενον ἐγγραφοῦν ἐκ τῶν ἀπολυθέντων ἀμέσως

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 23 - 25, ἀρ. 7.

2. Πρβλ. τὸ ἰδρυτικὸν χρυσόβουλλον τῆς Πάτμου (MM, τόμ. Γ', σελ. 45). Ὡσαύτως, βλ. Ὑποτύπωσιν τοῦ ὀσίου Χριστοδούλου, ἐνθ' ἀναγράφεται: ...ὑπεξέστην μὲν ἐγὼ τῷ μέρει τοῦ δημοσίου πάντων τῶν ἀπὸ τε τοῦ Σκηνοῦριου, ἀπὸ τε ἄλλων προσώπων προσκτηθέντων μοι ἐν τε τῇ Κῶ καὶ ἐν τῇ Στροβίλῳ, μόνα ὑποκρατήσας τὰ ἐν τῇ Λέρονῳ δύο προάστεια ἐκ τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος Σκηνοῦριου καὶ τοῦ Καβαλλοῦριου... (MM, τόμ. Γ', σελ. 65).

3. Εἰς τὸν Κωδικελλόν του ὁ ὀσιος γράφει (MM, σελ. 88): ...διὰ δὲ τὸ εἶναι τὸ τοιοῦτον νησίον, ἡ Πάτμος, ἄοικον, κουρσευόμενον παρὰ τε τῶν Ἀγαρηνῶν, τῶν κουρσαρίων καὶ τῶν Τούρκων καὶ παρὰ πάντων αἰχμαλωτίζεσθαι, δεδιότες οἱ μοναχοὶ οὐδ' εἶχον, ἀπέφυγον ἀπ' ἐμοῦ μὴ πεισθέντες κατοικῆσαι ἐν τῇ Πάτμῳ, καταλιπόντες μὲ μόνον...

4. Αὐτόθι: ...καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ εὐσπλαγγχρον καὶ γαλήνιον κράτος καταφεύγω τῆς θεοπροβλήτου καὶ ἀγίας βασιλείας αὐτοῦ, ἵνα [...] δωρήσῃται μοι καὶ αὐτὸς τὴν ὀρηθεῖσαν μου μονήν, τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν ἐν τῇ Κῶ [...] ὡς ἂν οἱ μοναχοὶ ἐν ταύτῃ [...] τὴν ἀνάπανσιν [ἔχωσι] καὶ ἀφόβως διάγωσιν.—Τεῖνω δὲ νὰ πιστεύσω ὅτι ὁ Χριστόδουλος συνέταξε τὸν Κωδικελλόν του μὲ μοναδικὸν σκοπὸν ὅπως ζητήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐν Κῶ παλαιῶν κτήσεών του εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Πάτμου.

μετά τὸ ἔτος συντάξεως τοῦ Κωδικέλλου (μετὰ τὸ 1093) γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν Κῶ κτήσεων.

Εἰς δέησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς Λεοντίου πρὸς τὸν βασιλέα Μανουήλ, τοῦ ἔτους 1158, ἐπαναλαμβάνεται ὅτι αἱ ἐν Κῶ κτήσεις τοῦ Χριστοδούλου ἐξηκολούθουν ἀνήκουσαι εἰς τὸ δημόσιον¹.

Μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος παραχωροῦνται διὰ πατριαρχικῶν σιγίλλων καὶ βασιλικῶν προστάξεων κτήσεις τῆς Κῶ εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Μετὰ τινὰ σοβαρὰν πειρατικὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Πάτμου, ὁ ἐν Νικαίᾳ τότε ἐδρεύων πατριάρχης Ἀρσένιος Αὐτωρειανὸς δίδει εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν τὰς ἐν Κῶ μονὰς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ² καὶ τῶν Σπονδῶν (ἐν ἔτει 1258)³ ὡς μετόχια αὐτῆς. Μνημονευτέον ὅτι ἡ μὲν μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὄρους Δικαίου, ὅπου, ὡς εἴδομεν⁴, ὁ Ἀρσένιος Σκηνοῦρης εἶχεν ἀνεγείρει δύο κελλία, ἡ δὲ μονὴ τῶν Σπονδῶν κατεῖχε κτήματα τὰ ὁποῖα ἀνήκον ποτὲ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοδούλου ἰδρυθεῖσαν μονὴν τῆς Θεοτόκου⁵. Τοιοῦτοτρόπως, ἀπὸ τοῦ 1258 καὶ ἐξῆς, εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς περιέρχονται κτήματα καὶ ὀλόκληροι περιοχαὶ τὰς ὁποίας κατεῖχεν ἄλλοτε ὁ ὄσιος Χριστόδουλος.

Κατὰ ταῦτα εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος κατάλογος συνετάχθη πρὸ τοῦ 1258, ἐφ' ὅσον ἐν αὐτῷ δηλοῦται ὅτι ἐτίθεντο ἐν ἀχρησίᾳ π ἄ ν τ α τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Κῶν. Διότι θὰ ἦτο ἀπίθανον

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 111: ...ὡς δῶρον γὰρ [...] τὴν τοιαύτην νῆσον τὴν Πάτμον σὺν τῇ Λειψῷ [...] τὸ βασιλεῖον ἐκείνου κράτος [= τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ] ἀνέθετο, ἀντιδότος καὶ τοῦ πατρὸς [= Χριστοδούλου] τῷ μέρει τοῦ δημοσίου ὅσα κατὰ τὴν νῆσον τὴν Κῶ ἐκείνος ἐκέκτητο...

2. Τὸ σιγίλλιον διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἐν Πάτμῳ μοναχοὶ ἐλάμβανον τὴν μονὴν τοῦ Σωτῆρος δὲν παραδίδεται. Ἀλλ' εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ἔτους 1292 (MM, τόμ. Γ', σελ. 237) ἀναγράφεται, μεταξὺ τῶν μετοχιῶν τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, μετόχιον ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον τοῦ [...] Σωτῆρος Χριστοῦ, προσὸν τῇ μονῇ διὰ γράμματος τοῦ ἀγνωστάτου πατριάρχου ἐκείνου κυροῦ Ἀρσενίου.— Κατὰ ταῦτα, ἡ ἐν Πάτμῳ μονὴ ἀποκτᾷ κτήσεις ἐπὶ τῆς νήσου Κῶ μετὰ τὸ 1258.— Περὶ τῆς μονῆς τοῦ Σωτῆρος βλ. Ἐ. Κ α ρ π α θ ἰ ο υ, Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτὲ διαλάμψασα ἱερὰ μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον 1 (1955), σελ. 48 - 56.

3. Πρβλ. τὸ σχετικὸν πατριαρχικὸν σιγίλλιον Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ τοῦ ἔτους 1258 (MM, τόμ. Γ', σελ. 193 - 195, ἀρ. 72).— Περὶ τῆς μονῆς ταύτης βλ. Ἐ. Κ α ρ π α θ ἰ ο υ, Ἡ ἐν Κῶ πάλαι ποτὲ διαλάμψασα ἱερὰ μονὴ τῶν Σπονδῶν, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον 2 (1956), σελ. 3 - 25. Αἱ προτεινόμεναι εἰς τὴν μελέτην ταύτην χρονολογήσεις ἐγγράφων τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀρχείου δέον ὅπως ἐπανεξετασθοῦν.

4. Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 146, σημ. 3.

5. Ταῦτα ἦσαν λ.χ. χωράφια τὰ ἐν τοῖς Περιπάτου καὶ τῆς Ἀντιμαχίας (MM, τόμ. Γ', σελ. 200). Ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ κτήματα ταῦτα ἀνήκον εἰς τὸν Χριστόδουλον (MM, τόμ. Γ', σελ. 88).

οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου νὰ τοποθετήσουν εἰς τὸ μὴ ἐν χρήσει ἀρχεῖον τῆς μονῆς σοβαροὺς τίτλους ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν ἐν Κῶ κτημάτων — ὡς ἦσαν τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα εἶχε κληροδοτήσει εἰς αὐτοὺς ὁ Χριστόδουλος — μετὰ τὸ 1258, ὅποτε διεκδικοῦν μετόχια τῆς Κῶ, τῶν ὁποίων τὰ κτήματα, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἀνήκον ποτε εἰς τὸν Χριστόδουλον.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν πιθανώτατον *terminus ante quem* διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τὸ ἔτος 1258. Ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἄλλα δεδομένα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω¹.

Δ'—Χαρτία τῆς Λέρου καὶ τῆς Λειψοῦς. Ἐγγραφα τῆς Λέρου ἀναφέρονται εἰς πέντε σημεῖα τοῦ καταλόγου :

α') Χαρτία περὶ τῆς Λέρου καὶ τῆς Λειψοῦς (ἀρ. 7, ἴσως καὶ ἀρ. 8).

β') Πρακτικὸν τῆς Λέρου (ἀρ. 10).

γ') Ἐτερος ἀπόδεσμος ἔχων σιγίλλια τῆς Λέρου (ἀρ. 15) καὶ τρία πρακτικά τῆς Λέρου (ἀρ. 13).

δ') Δύο χαρτία βέμβρανα: ἡ *πραῖσις* τοῦ *προαστίου* τῆς Λέρου καὶ ἴσον τῆς *πράσεως* τῆς Λειψοῦς (ἀρ. 14).

ε') Ἐπιόμνησις καὶ λύσις περὶ τῶν 18 παροίκων [τῆς Λέρου] (ἀρ. 19).

Κατὰ ταῦτα τὸ σύνολον τῶν ἐγγράφων τῆς Λέρου καὶ τῆς Λειψοῦς δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς. Ὅπωςδὴποτε τὰ ἔγγραφα τῆς Λέρου ὑπερέβαινον τὰ δέκα (αχαρτία) + 1 πρακτικὸν + σιγίλλια + 3 πρακτικά + 1 πράσις = τοῦλάχιστον 10). Τὰ δὲ ἔγγραφα τῆς Λειψοῦς ἦσαν τοῦλάχιστον δύο.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστουδούλου κτήσις τῶν δύο *προαστίων*² τῆς Λέρου καθὼς καὶ τῆς νήσου Λειψοῦς, εἶχεν ἐπικυρωθῆ δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρυσοβούλλου *σιγιλλίου* Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ³, τὸν Μάιον τοῦ 1087, ὅτε ἀκόμη ὁ ὄσιος διέμενεν ἐν Κῶ. Τὴν δωρεὰν ταύτην ἠκολούθησε, κατὰ τὴν συνήθη διαδικασίαν, ἀπόλυσις πολλῶν ἐγγράφων, τινὰ τῶν ὁποίων σώζονται εἰσέτι ἐν ἀντιγράφοις εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς: λ.χ. βασιλικὸν πιτ-

1. Ἐπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ τὸ ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν παραδιδομένων ὑπὸ τοῦ καταλόγου ἐγγράφων ἀνήκει — καθ' ὅσον γνωρίζομεν — εἰς τὸν ΙΓ' αἰ., καὶ συγκεκριμένως εἰς κτήματα ἢ μετόχια τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Οὐδεμίαν π.χ. μνεῖαν ἐγγράφων ἀφορώντων εἰς μετόχια τοῦ Πύργου ἀπαντᾷ εἰς τὸν κατάλογον, ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα ἀνεγράφοντο εἰς τὸ ἐλλείπον ἀνω τμήμα τοῦ καταλόγου.

2. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σελ. 147, σημ. 2) τὰ *προάστια* ταῦτα εἶχον δωρηθῆ ἀρχικῶς εἰς τὸν Χριστόδουλον ὑπὸ τοῦ Σκηνοῦρη καὶ τοῦ Καβαλλοῦρη (MM, τόμ. 5', σελ. 65). — Περὶ τοῦ ὅρου *προάστιον* βλ. D ö l g e r, *Finanzverwaltung*, σελ. 127 καὶ O s t r o g o r s k y, *Féodalité*, σελ. 35.

3. MM, τόμ. 5', σελ. 25 - 28, ἀρ. 8.

τάκιον Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ¹, δεσποινικὸν πιττάκιον Ἄννης τῆς Δαλασσηνῆς² καὶ πρακτικὸν παραδόσεως τῶν κτημάτων³.

Ὅτε ὁ Χριστόδουλος, γενόμενος κύριος τῆς Πάτμου (Αὐγούστος 1088), ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ δημόσιον πάσας τὰς κτήσεις αὐτοῦ, διετήρησε μόνον ὅσα κατεῖχεν ἐν Λέρῳ καὶ Λειψῷ⁴. Ἐπειδὴ ὁμοῦς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1087 καὶ 1089 εἶχον προκύψει διαφοραὶ τινες μεταξὺ τῶν Πατμίων μοναχῶν καὶ ἐποίκων τῆς Λέρου ἐν σχέσει πρὸς τὰς κτήσεις ταύτας, ἐξεδόθησαν προστάγματα καὶ ἐγγράφα δημοσίων λειτουργῶν, τὰ ὅποια ἐρρυθμιζον τὰ προκύψαντα ζητήματα. Μνημονευτέον ὅτι οὐδὲν τῶν ἐγγράφων τούτων διεσώθη ἐν πρωτοτύπῳ. (Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τμήμα ἐγγράφου δημοσίου λειτουργοῦ ἀκέφαλον καὶ ἀνέκδοτον, ἐσχάτως ἀνευρεθέν). Τὰ ἐγγράφα ταῦτα παραδίδονται εἰς δύο διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων παλαιὰ ἀντίγραφα πρακτικοῦ⁵.

Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοδούλου (1093) οἱ ἐν Πάτμῳ μοναχοὶ διετήρησαν τὰς ἐν Λέρῳ καὶ Λειψῷ κτήσεις. Τὸ 1099, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, διὰ βασιλικῆς λύσεως⁶ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Πατμίους μοναχοὺς ὅπως διατηροῦν ἐν Λέρῳ δώδεκα παροίκους, εἰς τοὺς ὁποίους μάλιστα παρείχοντο φορολογικαὶ ἀπαλλαγαί.

Τὸ ἐπόμενον σφζόμενον ἐγγράφον, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν προσστίων Λέρου καὶ Λειψοῦς, εἶναι ἀντίγραφον βασιλικῆς λύσεως Μανουῆλ τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἔτους 1145⁷. Ἐν αὐτῇ ἀναγράφεται ὅτι, κατόπιν δεήσεως τοῦ καθηγουμένου Θεοκτίστου (σώζεται ὡσαύτως καὶ ἡ δέησις αὕτη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντιγράφου), ὁ βασιλεὺς ἐπιτρέπει εἰς τὴν μονὴν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὅπως διατηρῇ ἐν Λέρῳ ἐπὶ πλέον τῶν 12 παροίκων — τοὺς ὁποίους εἶχεν, ὡς εἶδομεν, παραχωρήσει Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός — ἐτέρους ἕξ, ἥτοι ἐν συνόλῳ 18 παροίκους. Τοῦ ἐγγράφου τούτου τὸ πρωτότυπον ἔχει ἀπολεσθῆ. Δύναται ὁμοῦς τοῦτο νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 19 ἐγγράφον τοῦ ἡμετέρου καταλόγου: *ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ τῶν δεκαοκτῶ παρίκων*. Κατὰ ταῦτα τὸ ἔτος 1145 ἀποτελεῖ *terminus post quem* διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἐκδιδομένου ἐνταῦθα καταλόγου⁸.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 29, ἀρ. 9.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 32 - 33, ἀρ. 11.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 34 - 44, ἀρ. 12.

4. Βλ. ἄνωτ., σελ. 147, καὶ σημ. 2.

5. MM, τόμ. Γ', σελ. 34 - 44.

6. MM, τόμ. Γ', σελ. 94 - 95, ἀρ. 22.

7. MM, τόμ. Γ', σελ. 104 - 105, ἀρ. 26. Μνεία τῆς λύσεως ταύτης ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1158 (MM, τόμ. Γ', σελ. 111).

8. Νέα μνεία τῶν κτήσεων τούτων ἀπαντᾷ εἰς ἐγγράφα τῶν μέσων τοῦ ΙΓ' αἰῶνος (λ.χ. MM, τόμ. Γ', σελ. 214 καὶ σελ. 217). Ἐλάχιστα ἐγγράφα τοῦ ἀρχείου ἀπὸ τῶν μέσων

Πλὴν τοῦ ἐγγράφου τούτου οὐδὲν ἕτερον ἐκ τῶν νῦν σωζομένων ἐν Πάτμῳ δύναται μετ' ἀσφαλείας νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναγραφόμενα. Σημειοῦμεν ὅτι οὐδὲν τῶν περὶ Λέρου καὶ Λειψοῦς ἀναγραφομένων ἐν τῷ καταλόγῳ ἐγγράφων κατονομάζεται ρητῶς ὡς χρυσόβουλλον, ἂν καὶ περὶ τῶν κτήσεων τούτων ἀπελύθησαν, ὡς εἶδομεν, καὶ διεσώθησαν μέχρι σήμερον ἐν Πάτμῳ (ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ), πλείονα τῶν πέντε αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα.

Σῶζεται ἐν Πάτμῳ ἴσον βασιλικῷ πιττακίου περὶ τῶν ἐν Λειψῶ, Λέρῳ κλπ. κτήσεων τῆς μονῆς¹, εἰς τὸ νῶτον τοῦ ὁποίου ἀναγιγνώσκομεν: Ἰσ(ον) βα(σιλικοῦ) πιτ(τακίου) πε(ρι) τοῦ καταστρωθ(ῆ)ν(αι) τὸ χρυ(σόβου)λλο(ν) τ(ῆς) Ληψῶ, τ(ῆς) Φαρμ(ακοῦς), τ(ῶν) δύο προ(ασ)τ(είων) τῆς Λέρου (καὶ) τ(οῦ) ημί(σεος) τ(οῦ) Πα(ντελίου). Τὸ σημεῖωμα τοῦτο, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος, ἔχει πιθανώτατα γραφῇ διὰ χειρὸς τοῦ συντάξαντος τὸν ἡμέτερον κατάλογον.

Ε'—Χαρτία περὶ τοῦ Ἰκαρίας. Ὁ κατάλογος παραδίδει ὀλόκληρον ἀπόδεσμον περιέχοντα διάφορα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν [ἐπίσκοπον] Ἰκαρίας². Συγκεκριμένως ἀναφέρονται:

α') δύο πατριαρχικὰ ὑπομνήματα περὶ τοῦ Ἰκαρίας (ἀρ. 29).

β') διάλυσις τοῦ Ἰκαρίας (ἀρ. 30).

γ') ὑπόμνησις καὶ λύσις πατριαρχικῆ πρὸς τὸν Ἰκαρίας (ἀρ. 32).

δ') ἴσον πατριαρχικοῦ πιττακίου πρὸς τὸν Ἰκαρίας (ἀρ. 33).

ε') χαρτοφυλακικὸν σημεῖωμα περὶ τῆς διαλύσεως τοῦ Ἰκαρίας (ἀρ. 34).

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἀποδέσμου περιείχετο καὶ «βασιλικὸν σημεῖωμα» (ἀρ. 31) περὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ κυροῦ Χριστοδούλου (ἄγνωστον ἂν πρόκειται περὶ τοῦ ἱδρυτοῦ ὀσίου), μᾶλλον ἄσχετον πρὸς τὰ προμνημονευθέντα. Σύνολον: 7 ἔγγραφα περὶ τοῦ Ἰκαρίας.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀποδέσμου τούτου διαφωτίζεται κυρίως ὑπὸ σωζομένου πατριαρχικοῦ σιγιλίου τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη, τοῦ ἔτους 1158³.

τοῦ IB' αἰ. μέχρι τῶν μέσων τοῦ II' αἰ. ἔχουν περισωθῆ, καὶ τοῦτο, προφανῶς, λόγῳ τῶν ἀναστατώσεων, ἐπιδρομῶν, δηώσεων κλπ., τῶν τεταραγμένων ἐκείνων χρόνων. Φαίνεται πάντως ὅτι οὐδεμία οὐσιώδης ἀλλαγὴ ἐσημειώθη εἰς τὰς ἐν Λέρῳ καὶ Λειψῶ κτήσεις τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Διότι εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν μέσων τοῦ II' αἰ. τὰ προάστια τῆς Λέρου καὶ ἡ νῆσος Λειψῶ ἀναφέρονται κανονικῶς ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονήν.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 29.

2. Περὶ τῆς ἐπίσκοπης Ἰκαρίας, ἡ ὁποία ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Ρόδου μέχρι τοῦ II' - ΙΔ' αἰ., βλ. Ἰ. Μελᾶ, Ἱστορία τῆς νήσου Ἰκαρίας, τόμ. Β', Ἀθήναι 1958, σελ. 251 κέ., ὅπου καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία.

3. G r u m e l, *Regestes*, ἀρ. 1049. — MM, τόμ. Γ', σελ. 113 - 117, ἀρ. 29.

Ὡς παραδίδει τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφο, ὅτε καθηγούμενος ἐν Πάτμῳ διετέλει ὁ Θεόκτιστος¹, ὁ ἐπίσκοπος Ἰκαρίας «κακεντρεχῆς ἀνὴρ καὶ τὰ ἀλλότρια σφετεριζόμενος δίκαια», ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τῇ συναινέσει τοῦ Θεοκτίστου, ὅπως ἢ ἐν Πάτμῳ βασιλικὴ καὶ σταυροπηγικὴ μονὴ ὑπαχθῆ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του, ἐγκαταλείπουσα τὸ αὐτοδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον αὐτῆς. Ἐγένοντο δὲ καὶ γραπταὶ συμφωνίαι μεταξύ Θεοκτίστου καὶ ἐπισκόπου Ἰκαρίας: ἦκον εἰς διαλύσεις² ἑκάτεροι καὶ συμφωνίας πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν ἐτέροις διαφερόντων ἐξέθεντο [...] καὶ δὴ καὶ ἔγγραφα περὶ τῆς κοινῆς αὐτῶν ἀρεσκείας διαλαμβάνοντα ἀφ' ἑκατέρων πρὸς ἀλλήλους προβεβήκασιν³. Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς συμφωνίας ταύτης καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπὸ τὸν Ἰκαρίας. Μόλις τὸ 1132 ἢ ἐν Πάτμῳ μονή, ἐπὶ πατριάρχου Ἰωάννου Ἀγαπητοῦ, εἶχε γίνεи σταυροπηγικὴ⁴. Συνεπῶς ἢ συμφωνία τοῦ Θεοκτίστου ἐπραγματοποιήθη ἀργότερον. Δὲν σφύζονται πολλὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰς τὸ ἐν Πάτμῳ ἀρχιεπιτολκεῖον. Εἰς ἤδη μνημονευθὲν ἔγγραφο τοῦ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ 1145⁵, διὰ τοῦ ὁποῦ χορηγεῖται εἰς τὴν μονὴν ἐξουσία ἐξ ἐπι πλέον παροίκων εἰς τὰ μετόχια τῆς Λέρου, οὐδόλως γίνεται μνεῖα τοιαύτης μεταβολῆς εἰς τὰ προνόμια τῆς μονῆς. Οὔτε καὶ ὁ Θεόκτιστος ἐν τῇ σφύζομένη Διαθήκῃ⁶ του ἀναφέρει τὰ γεγονότα ταῦτα. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ χρονολογήσωμεν τὰς συμφωνίας Θεοκτίστου καὶ ἐπισκόπου Ἰκαρίας μετὰ τὸ 1132, ἴσως μετὰ τὸ 1145 καὶ ὅπωςδήποτε πρὸ τοῦ 1157/8 — ἔτους θανάτου τοῦ Θεοκτίστου.

Τὸ σφύζομενον πατριαρχικὸν σιγίλλιον τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη ἀφηγεῖται ἐν συνεχείᾳ πῶς οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου — ὑποθέτω ὁ διαδεχθεὶς τὸν Θεόκτιστον Λεόντιος — προσῆλθον εἰς τὸν πατριάρχην Λουκᾶν, ἐξέθεσαν πρὸς αὐτὸν τὰ γενόμενα ἐπὶ Θεοκτίστου (ὡς ἐξ ἰδιωτείας γεγονότα τοῦ ἡγουμένου) καὶ ἐζήτησαν ὅπως οὗτος ἐπικυρώσῃ τὴν καταργηθεῖσαν ἐπὶ τοῦ Θεοκτίστου ἐλευθερίαν «ὡς τὸ πρότερον». Ἐνεφάνισαν δὲ εἰς τὸν πατριάρχην τὰ προγενέστερα ἔγγραφα τὰ κατοχυροῦντα τὴν ἐλευθερίαν τῆς μονῆς (τὸ

1. Ὁ καθηγούμενος οὗτος τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁμολογεῖ ἐν τῇ Διαθήκῃ του (MM, τόμ. Γ', σελ. 107, τοῦ ἔτους 1157) ὅτι διετέλεσε καθηγούμενος τῆς μονῆς ἐπὶ 30 συνεχῆ ἔτη. Συνεπῶς, ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸ 1157 — ἔτος συντάξεως τῆς Διαθήκης — 30 ἔτη, φθάνομεν εἰς τὸ 1127. Τότε περίπου πρέπει ὁ Θεόκτιστος νὰ ἀνέλαβε καθήκοντα καθηγουμένου.

2. Περὶ τοῦ ὄρου τούτου βλ. Dölger, *Schatzkammer*, σελ. 287.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 115.

4. Σφύζεται ἐν Πάτμῳ τὸ σχετικὸν σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου. Βλ. MM, τόμ. Γ', σελ. 101 - 103, ἀρ. 25.

5. Βλ. ἀνωτ., σελ. 150.

6. MM, τόμ. Γ', σελ. 106 - 110, ἀρ. 27.

χρυσόβουλλον Ἰωάννου Κομνηνοῦ καὶ τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ μονὴ εἶχε γίνει σταυροπηγιακὴ, τὸ 1132). Ὁ πατριάρχης Λουκάς, ἀποδεχόμενος τὴν αἴτησιν τῶν μοναχῶν, ἐπεκύρωσε διὰ τοῦ ἐκδοθέντος ὑπομνήματος τὰ προγενέστερα προνόμια τῆς μονῆς, προβλέπων καὶ κυρώσεις κατὰ τῶν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀντιτασσομένων εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ὑπομνήματος¹.

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο τοῦ πατριάρχου Λουκά ἐπικαλεῖται, μετὰ ἓνα αἰῶνα περίπου, διὰ τὴν ἐπιβολὴν κυρώσεων εἰς ἀνάλογον περίστασιν, πατριαρχικὸν σιγίλλιον μὴ μνημονευομένου πατριάρχου, ἀπολυθέν, ὡς παραδίδει τὸ κείμενον τοῦ σιγίλλιου, ἐπὶ καθηγουμένου Γερμανοῦ (ἦτοι τὸν ΙΓ' αἰῶνα, μετὰ τὸ 1258)². Τὸ σιγίλλιον τοῦτο διασφάζει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπισκόπου Ἰκαρίας, ὅστις ἐλέγετο Κωνσταντῖνος³.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, τὰ μαρτυρούμενα ὑπὸ τοῦ καταλόγου ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰκαρίας Κωνσταντίνου, ἐφ' ὅσον ἀφεώρων εἰς μίαν μεμονωμένην καὶ λελυμένην ὑπόθεσιν, ἐθεωρήθησαν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου περιττὰ πλέον. Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων ἔγγράφων οἱ μοναχοὶ κατέταξαν προφανῶς μετὰ τῶν ἐν χρήσει ἔγγράφων τοῦ ἀρχαίου των μόνον τὸ μέχρι τοῦ νῦν σφῶζόμενον ὑπόμνημα τοῦ πατριάρχου Λουκά, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, εἶχεν ἰσχὺν καὶ ἐξυπηρετεῖ αὐτοὺς μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΓ' αἰῶνος⁴.

Ἡ ἀναλυτικὴ μνεῖα ἔγγράφων τοῦ ἀποδέσμου τούτου διαφωτίζει κατὰ πολὺ τὸ ἱστορικὸν τῆς προσωρινῆς ὑπαγωγῆς τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰκαρίας. Μαρτυροῦνται ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ χαρτοφυλακικὸν σημεῖωμα περὶ διαλύσεως τοῦ Ἰκαρίας. Τοῦτο σημαίνει, προφανῶς, ὅτι μετὰ τὴν συμφωνίαν Θεοκτίστου καὶ Κωνσταντίνου, ὁ τότε χαρτοφύλαξ ἐπεκύρωσε τὴν γενομένην διάλυσιν (συμφωνίαν). Ὁ κατάλογος δὲν παραδίδει ἂν πρόκειται περὶ τοῦ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ τοῦ τῆς ἐπισκοπῆς

1. MM, τόμ. V', σελ. 113 - 117.

2. MM, τόμ. V', σελ. 203 - 204, ἀρ. 79.

3. Αὐτόθι σελ. 203 : ...ὁ πρὸ χρόνων [=περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος] *χηματίσας τῆς Ἰκαρίας ἐπίσκοπος Κωνσταντῖνος* [...] *ποιμαίνει τοὺς ἐν αὐτοῖς [ἐν Πάτμῳ] προσκαθημένους* [...] *καὶ ἄλλα ἄττα ἐν τούτοις διενεργεῖν, ὅσα τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐφεῖται, ἠγάγκαζεν, εἰ καὶ τελείως ἀπεπέμφθη παρὰ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ τότε ἰθύνοντος [=τοῦ Λουκά Χρυσοβέργη], δι' ὑπομνήματος καὶ ἐνυπογράφου αὐτοῦ γράμματος, ἃ καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι ἐνεφανίσθησαν...*

4. Ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τοῦ σιγίλλιου τούτου διὰ τοὺς Πατμίους μοναχοὺς ἀποτελοῦν τὰ πολλὰ ἀντίγραφα αὐτοῦ, τινὰ τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Πρβλ. ἔκδοσιν τοῦ ἔγγράφου καὶ παρατηρήσεις τοῦ Ἰ. Σακκελίωρος, *Εὐαγγελικὸς Κήρυξ* 8 (1863), σελ. 321 - 327.

Ἰκαρίας. Μᾶλλον ὅμως νοεῖται ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἡ παραχώρησις μονῆς κλπ. ἐγίνετο μόνον κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ πατριάρχου ἢ τοῦ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας¹.

Ἐξ ἄλλου, ἡ τοποθέτησις τῶν ἐγγράφων τούτων μεταξὺ τῶν ἀχρήστων χαρτίων τοῦ ἀρχείου, προϋποθέτει τὴν ἀπόλυσιν τοῦ σιγιλλίου Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη (τοῦ ἔτους 1158), τὸ ὁποῖον ἠκύρωσεν, ὡς εἶδομεν, τὰς συμφωνίας ταύτας. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν νέον *terminus post quem* διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου, τὸ ἔτος 1158. Ἐπίσης ἡ λεπτομερῆς — ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς ὑπολοίπους — ἔκθεσις τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀποδέσμου τούτου, ἐπιτρέπει νὰ εἰκασώμεν, ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου ἐγνώριζεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην — ἦτο σύγχρονος ἢ ὀλίγον μεταγενέστερος τῶν γεγονότων. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Γ'—Χαρτία τῆς Κρήτης. Ὁ κατάλογος ἀναγράφει πολλὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν παροχὴν σίτου ἐκ μέρους τῆς Κρήτης:

α') Χρυσόβουλλον περὶ παροχῆς 300 μολίων σίτου (ἀρ. 4).

β') ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ παροχῆς 200 μολίων σίτου καὶ 24 τρικεφάλων πλέον τῶν ἤδη παρεχομένων 500 μολίων σίτου καὶ 24 τρικεφάλων (ἀρ. 18).

γ') ἕτερον περὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων νομισμάτων (ἀρ. 20).

δ') ἕτερα ὑπόμνησις καὶ λύσις περὶ τῆς Κρήτης (ἀρ. 22).

ε') ἕτερα περὶ τῆς Κρήτης (ἀρ. 25).

ς') δύο πιττάκια τοῦ πρωτονοταρίου (ἀρ. 21), τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο ἴσως εἰς τὸ αὐτὸ ζήτημα, διότι ἀναγράφονται μεταξὺ δύο ἐγγράφων τῆς Κρήτης.

ζ') Ἀπόδεσμος ἔχων 5 χαρτίτζα περὶ Κρήτης (ἀρ. 37).

Σύνολον ἐγγράφων: 11 ἔγγραφα ὁπωσδήποτε ἴσως καὶ ἕτερα δύο (ἀρ. 21), ἦτοι 11 ἢ 13 ἔγγραφα.

Περὶ τῆς παροχῆς σίτου εἰς τὴν μονὴν ἐκ μέρους τοῦ ἀκροστίχου τῆς Κρήτης εἶναι γνωστὰ τὰ ἐξῆς ἐξ ἐγγράφων τοῦ ἐν Πάτμῳ ἀρχιεπιφυλακείου².

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς (1081-1118) εἶχε παραχωρήσει διὰ χρυσοβούλλου λόγου, μὴ διασωθέντος, 300 μολίους σίτου ἀπὸ τῆς νήσου Κρήτης εἰς τὴν μονὴν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῇ αἰτήσῃ τῶν μοναχῶν Ἰωσήφ τοῦ Ἰασίτου καὶ Θεοκτίστου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοδούλου, ἦτοι μετὰ τὸ 1093.

1. Ράλλη - Ποτλῆ, *Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Ε', σελ. 21 - 24.— Grumel, *Regestes*, ἀρ. 833 (Νοέμβρ. 1207) καὶ ἀρ. 1055 (Φεβρ. 1164).

2. Περὶ τῆς παροχῆς σίτου εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν, βλ. Ἐρας Βρανούση, *Πατμιακὰ Β'*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 78 - 97.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαδεχθέντος τὸν Χριστόδουλον καθηγουμένου Ἰασίτου, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ὀλίγον πρὸ τοῦ 1118¹, ἄλλοι μοναχοὶ ἔλαβον ἀπὸ τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα χρυσόβουλλον σιγίλλιον, μὴ σφῶζόμενον ὡσαύτως, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐχορηγοῦντο εἰς τὴν μονὴν τῆς Πάτμου ἐκ Κρήτης, ἐκτὸς τῶν 300 μωδίων σίτου, καὶ 24 νομίσματα².

Ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ (1118-1143) παρέχεται εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου νέα προσθήκη σίτου. Τὸ σχετικὸν χρυσόβουλλον σιγίλλιον τοῦ Ἰωάννου, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐχορηγεῖτο, ἐκτὸς τῶν 300 μωδίων σίτου καὶ τῶν 24 νομισμάτων, προσθήκη ἐτέρων 100 μωδίων σίτου, σφῶζεται ἀκόμη ἐν Πάτμῳ³. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ καθηγουμένου Θεοκτίστου⁴ παραδίδεται ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν μονὴν 200 μωδίους σίτου, εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ μοναχοὶ εἶχον ζητήσει καὶ ἔλαβον ἀπὸ τὸν αὐτὸν βασιλέα καὶ δεῦτερον χρυσόβουλλον μὲ νέαν προσθήκην 100 καὶ πάλιν μωδίων σίτου (ἦτοι σύνολον 300 + 100 + 100 = 500 μωδίους). Τὸ δεῦτερον τοῦτο ἔγγραφον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ δὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς.

Ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143-1180) χορηγεῖται εἰς τὴν μονὴν — ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, μᾶλλον ὅμως, ὡς συνήθως, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ αὐτοκράτορος, δηλ. τὸ 1144, ὡς ὑποθέτω, — προσθήκη ἄλλων 200 μωδίων σίτου καὶ ἄλλων κδ' νομισμάτων⁵, κατόπιν αἰτήσεως καὶ πάλιν τοῦ καθηγουμένου Θεοκτίστου, ἦτοι (500 + 200 =) 700 μωδιοὶ καὶ (24 + 24 =) 48 νομίσματα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν διεσώθη.

Διὰ τινος μεταγενεστέρας προστάξεως⁶ τοῦ ἔτους 1176, ὡς ἀπεδείξαμεν ἄλλοτε⁷, ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ καθηγουμένου Λεοντίου, ἀκυρώνων τὰ προγενέστερα σχετικὰ μὲ τὴν παροχὴν σίτου

1. Περὶ τοῦ καθηγουμένου τούτου βλ. Ἐρασ Βρανοῦση, *Πατμιακὰ Γ'*—*Ὁ καθηγουμένος τῆς μονῆς Πάτμου Ἰωσήφ Ἰασίτης καὶ ἡ ἀρχαιότερη ἀναγραφὴ χειρογράφων τῆς μονῆς*, ΔΧΑΕ 4 (1964), σελ. 345 - 351.

2. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς εἶχεν ἀπολύσει δύο διαφορετικὰ καὶ χρονικῶς ἀπέχοντα μεταξύ των χρυσόβουλλα — ἓνα χρυσόβουλλον λόγον καὶ ἓν χρυσόβουλλον σιγίλλιον — περὶ παροχῆς σίτου εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν. Ὁ Dölger (*Regesten*, ἀρ. 1170), μὴ ἀντιληφθεὶς ὅτι πρόκειται περὶ δύο ἐγγράφων, ἀναγράφει ἐν μόνον χρυσόβουλλον σιγίλλιον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐχορηγήθησαν εἰς τὴν μονὴν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ταυτοχρόνως καὶ οἱ 300 μωδιοὶ σίτου καὶ τὰ 24 νομίσματα.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 99 - 101, ἀρ. 24.

4. MM, τόμ. Γ', σελ. 107.

5. Μνεῖα τούτου γίνεται πάλιν ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ Θεοκτίστου (MM, τόμ. Γ', σελ. 107).— Ὁ Dölger (*Regesten*, ἀρ. 1339) τοποθετεῖ περὶ τὸ ἔτος 1145 τὴν ἀπόλυσιν τοῦ χρυσοβούλλου τούτου.

6. MM, τόμ. Γ', σελ. 117 - 119, ἀρ. 30.

7. βλ. Ἐρασ Βρανοῦση, *Πατμιακὰ Β'*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 85 κέ.

εις την μονήν ἔγγραφα, ὠρίζεν ὅπως δίδωνται εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν ἀπὸ τοῦ ἀκροστίχου τῆς Κρήτης δύο λίτραι χρυσοῦ.

Πλείονα τοῦ ἐνὸς λανθάνοντα ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν παροχὴν σίτου ἀπὸ τοῦ ἀκροστίχου τῆς Κρήτης δύνανται νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τὰ μνημονευόμενα ὑπὸ τοῦ καταλόγου.

Πρῶτον: ταυτίζεται ἀσφαλῶς τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ἔγγραφον τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς πρὸς τὸ ἀπολεσθὲν χρυσόβουλλον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος παρεχώρει εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονὴν 300 μοδίους σίτου.

Δεύτερον: ταυτίζεται ἀσφαλῶς τὸ ὑπ' ἀρ. 20 ἔγγραφον πρὸς τὸ ἀπολεσθὲν χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου, δι' οὗ παρεχωροῦντο καὶ 24 νομίσματα τῇ αἰτήσῃ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωσήφ Ἰασίτου: ἕτερον περὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων νομισμάτων.

Τρίτον: ταυτίζεται ἀσφαλῶς τὸ ὑπ' ἀριθ. 18 ἔγγραφον τοῦ καταλόγου πρὸς τὸ ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἐχορήγει εἰς τὴν μονὴν περὶ τὸ 1143/4¹ προσθήκην ἄλλων 200 μοδίων σίτου καὶ ἄλλων κδ' νομισμάτων. Μνημονευτέον ὅτι διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐγγράφου τούτου ὁ συντάκτης παρέχει λεπτομερείας τὰς ὁποίας δὲν δίδει δι' οὐδὲν ἕτερον ἔγγραφον τοῦ καταλόγου του (*ὑπόμνησις καὶ λύσις δι' ἧς ἐτυπώθησαν τῇ μονῇ ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων μοδίων καὶ ἐτέρου σίτου μόδιοι διακόσιοι καὶ ἐπέκεινα τῶν κδ' τρικεφάλων ἕτερα τρικέφαλα κδ'*)².

Τέλος, θὰ ἠδυνάμεθα, νομίζω, νὰ ταυτίσωμεν τὸ λανθάνον χρυσόβουλλον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ (τὸ δεύτερον χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, διὰ τοῦ ὁποίου παρείχετο καὶ νέα προσθήκη 100 μοδίων, ἦτοι σύνολον 300+100+100 = 500 μόδιοι) πρὸς τὰ ἀορίστως μνημονευόμενα εἰς τὸν κατάλογον ὑπ' ἀρ. 22, 25, 37, ἴσως καὶ 36. Φαίνεται ὅτι περὶ τῆς παροχῆς σίτου ἐκ Κρήτης εἶχον ἀπολυθῆ πλείονα τῶν ὄσων ἐπιστεύομεν μέχρι σήμερον ἔγγραφα, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξιν δὲν ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν πρότερον.

1. Συνήθως οἱ μοναχοὶ ἐζήτουν καὶ ἐλάμβανον ἐπικύρωσιν ἢ ἐπαύξησιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων προνομίων ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ νέου αὐτοκράτορος. Ἐκ τῆς ἤδη μνημονευθείσης διαθήκης τοῦ Θεοκτίστου (MM, τόμ. Γ', σελ. 107) συνάγεται ὅτι οἱ Πάτμιοι μοναχοὶ προεκάλεσαν τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἐγγράφου τούτου ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ νέου αὐτοκράτορος. Ἀσφαλῆς πάντως *terminus ante quem* διὰ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ εἶναι ἡ χρονολογία τῆς διαθήκης τοῦ Θεοκτίστου, τὸ ἔτος 1157.

2. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο τοῦ Μανουὴλ, ἄλλοτε μὲν μνημονεύεται ὡς χρυσόβουλλον *σιγίλλιον* (Διαθήκη Θεοκτίστου, MM, σελ. 167) μὲ τὴν διευκρίνησιν *χρυσοβούλλου λόγου* [τόπον] *ἐπέχον*, ἄλλοτε πιθανῶς ὡς βασιλικὴ *πρόσταξις* (MM, τόμ. Γ', σελ. 117, στ. 12). Εἰς τὸν ἡμέτερον κατάλογον ἀναφέρεται ὡς *λύσις*. Τὸ ζήτημα ἐπιλύει πιθανὸν *λύσις* Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἔτους 1145 (MM, τόμ. Γ', σελ. 105), ἐνθ' ἀναγράφεται ὅτι ἡ *λύσις* αὕτη ἐπέχει θέσιν *χρυσοβούλλου γραφῆς*. Κατ' ἀναλογίαν ἴσως καὶ τὸ περὶ σίτου ἔγγραφον (ἦτοι ἔγγραφον φέρον μόνον τὸ μνηνολόγιον διὰ χειρὸς τοῦ αὐτοκράτορος) τοῦ Μανουὴλ ἦτο *λύσις* ἢ *πρόσταξις* ἢ *σιγίλλιον ἐπέχον* θέσιν *χρυσοβούλλου λόγου*.

Χαρακτηριστικὸν ἴσως εἶναι τὸ ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν ἐγγράφων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται συγκεκριμένως εἰς τὴν παροχὴν σίτου, δύο μόνον ἐγγράφα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν: τὸ πρῶτον χρυσόβουλλον σιγίλλιον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ καὶ ἡ πρόσταξις τοῦ Μανουήλ.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὁμοίως, τὰ ἐγγράφα ταῦτα βοηθοῦν εἰς τὴν χρονολόγησιν τοῦ καταλόγου. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἐγγράφον τοῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ τὸ ἐκδοθὲν ὅπωςδὴποτε πρὸ τοῦ 1157 (ἴσως τὸ 1143/4) περιελήφθη μεταξὺ τῶν ἀχρηστών ἐγγράφων τῆς μονῆς, προϋποθέτει τὴν ἀπόλυσιν ἐτέρου σχετικοῦ ἐγγράφου, ἀχρηστεύσαντος τὸ προηγούμενον, ὡς ἦτο ἡ πρόσταξις τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ τοῦ ἔτους 1176, διὰ τῆς ὁποίας ἐχορηγοῦντο εἰς τὴν μονὴν δύο λίτραι χρυσοῦ ἀντὶ τῶν μοδίων σίτου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης καὶ ἐφεξῆς, τὰ προγενέστερα ἐγγράφα περὶ παροχῆς 300 ἢ 500 ἢ 700 μοδίων σίτου, 24 ἢ 48 νομισμάτων, ἀπέβαινον περιττὸν βᾶρος διὰ τοὺς μοναχοὺς τῆς Πάτμου. Συνεπῶς ὁ κατάλογος συνετάχθη προφανῶς μετὰ τὸ 1176. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀποτελεῖ πιθανώτατα ἓνα *terminus post quem* διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ καταλόγου.

Ζ'—Ἐγγράφα περὶ τῶν πλωϊμῶν. Ἡ εἰς τὸ κείμενον τοῦ καταλόγου ἔνδειξις περὶ τῶν πλωϊμῶν (στ. 3 καὶ 11) δὲν ἐπιτρέπει νὰ καθορίσωμεν μετὰ βεβαιότητος ἐὰν νοοῦνται ἐνταῦθα τὰ πλωϊμα (= πλοῖα) ἢ οἱ πλωϊμοί.

Εἰς κείμενα Βυζαντινῶν συγγραφέων γίνεται χρῆσις τῆς λ. πλωϊμα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν πλοίων¹. Ἡ χρῆσις τῆς λ. πλωϊμα ἀντὶ τῆς λ. πλοῖα εἰς ἐγγράφα εἶναι, καθ' ὅσον γνωρίζω, μᾶλλον ἀσυνήθης. Ἐγγράφον τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ Μεγαλοκομνηνοῦ, αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦ ἔτους 1364, ἀναφέρει *καραβοπλωϊμα*².

Εἰς τὰ ἐγγράφα τῆς Πάτμου τὰ πλοῖα μνημονεύονται ὡς *πλατύδια*³, *σανδάλια*⁴, *κουτρούβια*⁵ ἢ ἀπλῶς ὡς πλοῖα⁶. Περὶ τῶν πλοίων τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς⁷ εἶναι γνωστὰ τὰ ἐξῆς ἐξ ἐγγράφων τοῦ ἀρχιεπισκοπικίου:

1. Εἰς τὰ λεξικά τῶν Ducange καὶ Sophocles παρέχονται χωρὶα Βυζαντινῶν συγγραφέων χρησιμοποιούντων τὰς λέξεις πλωϊμα καὶ πλωϊμοί.

2. Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, *Le chrysobulle d'Alexis III Comnène, empereur de Trébizonde, en faveur des Vénitiens*, Παρίσιοι 1932, σελ. 36.

3. Πρβλ. λ.χ. MM, τόμ. Γ', σελ. 82 καὶ 226.

4. Πρβλ. λ.χ. MM, τόμ. Γ', σελ. 219 καὶ 238.

5. Πρβλ. λ.χ. MM, τόμ. Γ', σελ. 82.

6. Πρβλ. λ.χ. MM, τόμ. Γ', σελ. 82, 84, 88 κ.ά.

7. Περὶ τῶν πλοίων τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς βλ. Germaine Rouillard, *Les taxes maritimes et commerciales d'après les actes de Lavra et de Patmos*, ἐν *Mélanges Ch. Diehl*, τόμ. Α', Παρίσιοι 1930, σελ. 277-289.—'Ι. Σακκελίωνοσ, *Περὶ*

Πρῶτος ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς εἶχε χορηγήσει διὰ χρυσοβούλλου, τὸ ὁποῖον σφύζεται μέχρι σήμερον¹, τὸ δικαίωμα νὰ κατέχουν οἱ ἐν Πάτμῳ μοναχοὶ ιδιόκτητον πλοῖον χωρήσεως πεντακοσίων μοδίων, ὀλίγῳ πλέον ἢ ἔλασσον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἀπήλλαξε τὸ πλοῖον τοῦτο πάσης φορολογίας διὰ χρυσοβούλλου σιγιλίου, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη ὡσαύτως². Ἀσφαλῶς οἱ μεταγενέστεροι αὐτοκράτορες (Μανουὴλ Κομνηνός, Ἀλέξιος Β΄ Κομνηνός καὶ Ἀνδρόνικος Α΄ Κομνηνός) ἐπεκύρωσαν καὶ ἐπηύξησαν τὰ προνόμια ταῦτα. Διότι εἰς χρυσόβουλλον λόγον τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, τοῦ ἔτους 1186³, γράφεται ὅτι ἡ ἐν Πάτμῳ μονὴ κατεῖχε τρία πλοίαρια χωρήσεως 1500 μοδίων (δῆθεν ἐκ δωρεᾶς τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, ὅπερ ἀνακριβές). Τὰ ὑπ' ἀρ. 6 καὶ 24 ἔγγραφα τῆς ἡμετέρας ἀναγραφῆς ἦσαν ἴσως χρυσόβουλλα ἀπολυθέντα πρὸ τοῦ 1186, διὰ τῶν ὁποίων οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοκράτορες παρεῖχον εἰς τοὺς Πατμίους τὸ δικαίωμα νὰ αὐξήσουν τὴν χωρητικότητα τῶν πλοίων των εἰς 1000 καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς 1500 μοδίους.

Ἐὰν τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ σημειούμενα ἀναφέρονται εἰς τοὺς πλωτῖμους, γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς σχετικὰ ἐκ Πατμιακῶν ἔγγράφων:

Εἰς δέησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς Λεοντίου πρὸς τὸν βασιλέα Μανουήλ, τοῦ ἔτους 1158, ἀναφέρεται ὅτι ὁ πρᾶκτωρ τῆς Σάμου Πηγωνίτης ἀπήτει ἀντικανονικῶς ὅπως οἱ ἐν Πάτμῳ μοναχοὶ δίδουν εἰς αὐτὸν πλωτῖμους⁴.

Ὡς εἶναι εὐνόητον, οὔτε εἰς τὴν μίαν, οὔτε εἰς τὴν ἄλλην περιπτώσειν δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ νὰ ταυτίσωμεν τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀορίστως σημειούμενα ἔγγραφα περὶ τῶν πλωτῖμων.

Η΄—Ἔτερα χαρτία τοῦ καταλόγου. Τὰ ὑπολειπόμενα ἔγγραφα τοῦ καταλόγου δὲν εἶναι δυνατὸν, λόγῳ τοῦ ἀορίστου συνήθως χαρακτηρισμοῦ των, ἢ καὶ λόγῳ τῆς ἀμφιβόλου ἀναγνώσεως τῶν σχετικῶν περικοπῶν, νὰ καταταχθοῦν καθ' ὁμάδας. Τινὰ τούτων ἀναφέρονται ὅπωςδήποτε εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονήν, λ.χ. τὰ ὑπ' ἀρ. 3, 11, 26, ἴσως δὲ καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 4, 5, 16, 44, 45, 50, 51. Ἐκ τούτων τὰ ὑπ' ἀρ. 3 καὶ 26 δύνανται νὰ ταυτισθοῦν πρὸς

καταμετρήσεως τῶν ἐμπορικῶν πλοίων παρὰ Βυζαντινοῖς, Πανδώρα 18 (1867/8), σελ. 223 - 231. — Μ. Γ ο ὄ δ α, Ἡ καταμέτρησις τῶν ἐμπορικῶν πλοίων καὶ ἡ νηολόγησις καὶ φορολογία αὐτῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, Βυζαντις 1 (1909), σελ. 45 - 47. — Μ α ρ ί α ς Ν υ σ τ α ζ ο π ο ὄ λ ο υ, Ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου καὶ ἡ ἐφορεία τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, Σύμμεικτα ΚΒΕ, τόμ. Α΄, Ἀθήναι 1966, σελ. 78 κέ.

1. ΜΜ, τόμ. Γ΄, σελ. 51 - 53, ἀρ. 15.

2. ΜΜ, τόμ. Γ΄, σελ. 99 - 101, ἀρ. 24.

3. ΜΜ, τόμ. Γ΄, σελ. 119, ἀρ. 31.

4. ΜΜ, τόμ. Γ΄, σελ. 111 : ...ἐξ ὅτου δὲ ἐκεῖνος [ὁ Πηγωνίτης] τὴν τῆς Σάμου ἀρχὴν ἐπεξώσατο, τὰς καθ' ἡμῶν τοῦ διαβόλου ὑποβολὰς εἰσδεξάμενος, οὐ μικρῶς ἡμᾶς διετάραξε, π λ ω τ ῖ μ ο υ ς ἐπιζητῶν ἀφ' ἡμῶν, κλπ.

ἀπολεσθέντα χρυσόβουλλα αὐτοκρατόρων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεκυροῦντο ἐκάστοτε προγενέστερα προνόμια ἢ παρείχοντο νέαι φορολογικαὶ ἀπαλλαγαί· π.χ. τὸ ὑπ' ἀρ. 26 ἕτερον χαρτίον ἐπικυρωτικὸν πάντων τῶν δικαιωμάτων¹.

Ἡ ἀναγραφή πατριαρχικῆς λύσεως περὶ κουρσαρίων (στ. 6) λόγῳ φθορᾶς τῶν ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ λέξεων παραμένει λίαν ἀόριστος. Ὡσαύτως ἀταύτιστον παραμένει τὸ ἰσοκώδικον τῶν τραγίων (στ. 11-12).

ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ.— Ἀνακεφαλαιώνοντες τὰ ἀνωτέρω καταλήγομεν εἰς τὰ κάτωθι συμπεράσματα :

α') Παλαιογραφικῶς ὁ κατάλογος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ IB' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

β') Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου γνωρίζει καλῶς τὰ ζητήματα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ IB' αἰῶνος. Ἐνῶ καταγράφει, ὡς εἶδομεν, ἕκατὸν καὶ πλέον ἔγγραφα τοῦ IA' αἰῶνος ἄνευ περαιτέρω ἐνδείξεων ἐπὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν (ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Λάτρου, τῆς Στροβίλου καὶ τῆς Κῶ κλπ.), σημειώνει λεπτομερῶς τὸ περιεχόμενον ἑγγράφου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ περὶ παροχῆς νέας προσθήκης σίτου (ἀπολυθέντος πρὸ τοῦ 1157) καὶ μνημονεῦει ἐκτενῶς τὰ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰκαρίας. Τοῦτο ἀποτελεῖ σαφῆ ἐνδειξιν ὅτι τὰ θέματα ταῦτα εἶχον κινήσει τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ συντάκτου. Βεβαίως τὰ δύο ταῦτα γεγονότα ἦσαν σημαντικά, ὅχι ὅμως καὶ τὰ μόνα ἀξιόλογα γεγονότα τοῦ IA' καὶ IB' αἰῶνος.

γ') Ὁ κατάλογος συνετάχθη ἀσφαλῶς μ ε τ ἀ τὸ 1145, ἐφ' ὅσον μνημονεύεται ἐν αὐτῷ ἔγγραφον περὶ τῶν δεκαοκτῶ παροίκων τῆς Λέρου, ἀπολυθὲν κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους τούτου.

δ') Ἐγρᾶφη προφανῶς καὶ μ ε τ ἀ τὸ 1158, ἐφ' ὅσον παραδίδει τὰ τῆς προσωρινῆς ὑπαγωγῆς τῆς μονῆς Πάτμου ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰκαρίας, ἡ ὁποία ἔληξεν, ὡς εἶδομεν, τὸ 1158.

ε') Συνετάχθη ἴσως καὶ μ ε τ ἀ τὸ 1176, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ καταλόγου τούτου ἐτίθετο ἐν ἀχρησίᾳ προγενέστερον ἔγγραφον τοῦ Μανουὴλ περὶ παροχῆς σίτου ἐκ τῆς Κρήτης (ἀπολυθὲν πρὸ τοῦ 1157) — γεγονὸς τὸ ὁποῖον προϋπέθετε τὴν ἀπόλυσιν νέας σχετικῆς προστάξεως τοῦ Μανουὴλ, ὡς ἡ τοῦ ἔτους 1176.

1. Ὁ ὅρος χαρτῶα δικαιώματα ἢ ἀπλῶς δικαιώματα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἑγγράφων τίτλων ἰδιοκτησίας ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς ἔγγραφα καὶ εἰς τυπικά· π.χ. εἰς τὴν Διάταξιν τοῦ Ἀτταλειάτου (MM, τόμ. Ε', σελ. 319) ἀναφέρεται : τὰ μέντοι δικαιώματα τῶν προσκεκυρωμένων ἀκινήτων τῶ τε μοναστηρίῳ καὶ τῶ πτωχοτροφείῳ μου ἅμα τῶ πρωτοτύπῳ χρυσοβουλλίῳ ἵνα ἀπόκεινται εἰς ἀρμάρια [...] καὶ ὅτε γένηται χρεια δικαιώματος, ἵνα [...] ἐξάγηται τὸ τοιοῦτον χαρτίον... κλπ.— Πρβλ. καὶ κατωτέρω σελ. 162, σημ. 3.

ς') 'Ο κατάλογος συνετάχθη πιθανώτατα και πρὸ τοῦ 1258, ὅποτε ἡ μονὴ Πάτμου ἐγείρει ἀξιώσεις ἐπὶ κτημάτων τῆς Κῶ· διότι εἶδομεν ὅτι διὰ τοῦ καταλόγου τούτου ἐτίθεντο ἐν ἀχρησίᾳ πλεῖστα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐν Κῶ κτήσεις τοῦ Χριστοδούλου.

ζ') 'Επειδὴ οὐδὲν ἔγγραφον τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναφέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ (ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι περιείχετο εἰς τὸ ἀπολεσθὲν ἄνω μέρος αὐτοῦ) εἰκάζομεν ὅτι ὁ κατάλογος ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος¹.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΙΝ ΕΓΓΡΑΦΟΥ — 'Η σύνταξις τοιοῦτων καταλόγων δὲν ἦτο ἔργον τῆς πρωτοβουλίας τῶν μοναχῶν. 'Επεβάλλετο οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ λόγων πρακτικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ και ἐξ εἰδικῶν διατάξεων. Εἰς τὰ *Τυπικά* τῶν μονῶν λαμβάνεται ἰδιαιτέρα πρόνοια διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν τίτλων ἰδιοκτησίας και τῶν πολυτίμων σκευῶν ἢ κωδίκων τῆς μονῆς. 'Η ἤδη μνημονευθεῖσα *Διάταξις* τοῦ 'Ατταλειάτου παρέχει ἐκτενεῖς ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου καταγραφῆς, διαφυλάξεως και συντηρήσεως τῶν *χαρτίων* τῆς μονῆς εἰς ἐσφραγισμένα ἐρμάρια² κλπ. 'Η φροντὶς αὕτη περιελάμβανεν, ὡς παραδίδουν ἄλλα τυπικά, και τὴν σύνταξιν καταλόγων. Οὕτω λ.χ. εἰς τὸ *Τυπικὸν* τῆς μονῆς *Κεχαριτωμένης*³ ὀρίζεται: ...και σκευοφυλάμισσαν εἶναι βούλομαι ἐν τῇ μονῇ, ἣτις ὀφείλει φυλλάττειν τὰ ἱερὰ σκευή και ἐπιπλα και παντοίας ἐπιμελείας ἀξιοῦν αὐτά, παραδιδόμενα ταύτη δι' ἐ γ γ ρ ἄ φ ο υ και ἀξιοπίστου τῆς παραδόσεως π ρ α κ τ ι κ ο ῦ [...] ἢ αὐτὴ οὐ σκευοφυλάμισσα μόνον ἔσται, ἀλλὰ και χαρτοφυλάμισσα, μετὰ ἀ π ο γ ρ α φ ῆς τὰ χαρτῶα πάντα δικαιώματα τῆς μονῆς παραλαμβάνουσα και παραφυλάττουσα ταῦτα και παντοίας ἐπιμελείας ἀξιοῦσα και μήτε σητόβρωτα συγχωροῦσα γί-

1. Εἰς τὸ μακρὸν διάστημα τὸ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1176 και 1258 πιθανώτερος χρόνος διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὰ ἔτη τῆς ἡγουμενίας τοῦ 'Αρσενίου, ὁ ὁποῖος διετέλεσε καθηγούμενος τῆς μονῆς 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' και τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. 'Επὶ τοῦ καθηγούμενου τούτου, και μάλιστα περὶ τὸ ἔτος 1200, ἐγένετο καθολικὴ ταξινόμησις και ἀπογραφή τῶν χειρογράφων και σκευῶν τῆς μονῆς. Τεκμήριον τῆς ἐργασίας ταύτης ἀποτελεῖ σφζόμενος ἐπὶ εἰλητοῦ ἐκτενεῖς κατάλογος τῶν σκευῶν και χειρογράφων τῆς μονῆς, συνταχθεὶς τὸ 1200 και ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Ch. Diehl, *Le trésor et la bibliothèque de Patmos au commencement du XIIe s.*, BZ 1 (1892), σελ. 488 - 525. Δὲν ἀποκλείεται λοιπόν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς, νὰ ἐγένετο ὁ διαχωρισμὸς τοῦ ἐν χρήσει ἀρχείου ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἔγγραφα και ἡ ὡς ἐκ τούτου σύνταξις τοῦ ἡμετέρου καταλόγου. 'Εν τοιαύτῃ περιπτώσει ἴσως εἶχε συνταχθῆ και κατάλογος τῶν λοιπῶν, ἐν χρήσει, ἔγγράφων τῆς μονῆς, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν τυπικῶν, περὶ ὧν βλ. κατωτέρω. Τοιοῦτος ὁμοῦς κατάλογος μέχρι σήμερον δὲν ἔχει ἀνευρεθῆ.

2. MM, τόμ. Ε', σελ. 319. — Πρβλ. και κατωτέρω, σελ. 162, σημ. 3.

3. MM, τόμ. Ε', σελ. 349.

νεσθαι... Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνουν τὸ *Τυπικὸν* τῆς μονῆς τῶν Ἁλίου Βωμῶν¹ καὶ τὸ τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ². Ὡσαύτως ὁ ὄσιος Χριστόδουλος ἐν τῇ Ὑποτυπώσει του σημειώνει: ...αὐτὸς δὲ ὁ ἐκκλησιάρχης καὶ τὰ βιβλία μέντοι καὶ τὰ χαρτῶα τῆς μονῆς δικαιοματα καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν ὀφείλει μετὰ ἀπογραφῆς παραλαμβάνειν καὶ σὺν ἐπιμελείᾳ φυλάττειν³.

Τὰς διατάξεις ταύτας τοῦ ὀσίου πατρὸς ἀκολουθοῦντες οἱ ἐν Πάτμῳ μοναχοὶ προέβαινον εἰς τὴν σύνταξιν τοιούτων καταλόγων. Τρεῖς παλαιοὶ κατάλογοι χειρογράφων ἐπὶ εἰλητοῦ ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ἐκ τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὁ πρῶτος, γενόμενος ἐπὶ καθηγουμένου Ἀρσενίου τὸ 1200, ἔχει ἐκδοθῆ, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τοῦ Diehl. Ὁ δεῦτερος, συνταχθεὶς τὸ 1262 ἢ τὸ 1277⁴, καὶ ὁ τρίτος, συνταχθεὶς τὸ 1307⁵, παραμένουν ἀνέκδοτοι. Ὁ δεῦτερος κατάλογος (τοῦ 1262 ἢ 1277) παρέχει χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ ἀπογραφαὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους: αὐταὶ συνετάσσοντο παρὰ τοῦ καθηγουμένου καὶ παρεδίδοντο εἰς τὸν ἐκκλησιάρχην παρουσία καὶ ἄλλων μαρτύρων⁶.

Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ κωδίκων τῆς μονῆς, ὁ κατάλογος οὗτος ἀναγράφει τὴν φράσιν: ...*χρυσόβουλλα παλαιὰ καὶ νέα σύζοντα τὰς βούλλας εὗρομεν ἡ*. Ὡς εἶναι προφανές, ὁ συντάκτης τῆς ἀπογρα-

1. Dmitrievskij, *Τυπικά*, τόμ. Α', σελ. 727 - 728.

2. MM, τόμ. Ε', σελ. 416. — Τοῦτο καθορίζει ὅτι τὰ πολύτιμα σκεύη, βιβλία κλπ. τῆς μονῆς κατ' εἶδος ἐν ἰδιότητι ἐγγράφῳ προσγραφῆσονται καὶ ἀλλαγῆ σημειώνει ὅτι ὁ κατάλογος βιβλίων, σκευῶν ἐπεκυρώθη διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ τοῦτου τοῦ καθηγουμένου καὶ κτήτορος Νείλου.

3. MM, τόμ. Σ', σελ. 74. — Ὁ αὐτὸς Χριστόδουλος, ἐν τῷ *Κωδικέλλῳ* του, ἀναφέρει ὅτι εἶχε προβῆ εἰς τὴν σύνταξιν ἀπογραφῆς τῶν βιβλίων τὰ ὅποια κατεῖχε: ... ἢ [=ἀπογραφή] καὶ ὑπεγράφη οἰκειοχείρως παρ' ἐμοῦ (MM, τόμ. Σ', σελ. 83).

4. Ὁ κατάλογος οὗτος κατηρτίσθη, ὡς σημειοῦται ἐν αὐτῷ, ἐπὶ καθηγουμένου Γερμανοῦ, τὴν ε' ἐπινέμησιν. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἡγουμενεῖαν τοῦ γνωστοῦ καθηγουμένου Γερμανοῦ (περίπου 1258 - 1280) δύο μόνον ἔτη συμπίπτουν πρὸς ε' ἰνδικτιῶνα, ὁ κατάλογος συνετάχθη τὸ 1262 ἢ τὸ 1277. Θεωρῶ πιθανώτερον τὸ 1262, διότι τοῦ ἔτους τούτου εἶχον προηγηθῆ δύο σοβαρώταται πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ κατὰ τῆς Πάτμου (Πρβλ. Βρανούση, *Ἀγριολογικὰ κείμενα ὀσίου Χριστοδοῦλου*, μέρος Β', σελ. 176).— Οἱ δύο οὗτοι κατάλογοι ἐγράφησαν ἐπὶ τοῦ νώτου εἰλητοῦ τινος (πρβλ. MM, σελ. 3 - 4).

5. Ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη τῷ τῷ ,ςωις' [6816 = 1307] καὶ οὐχὶ τὸ ,ςωη' [6890 = 1382], ὡς κακῶς ἀνέγνωσεν ὁ Σακελίων (MM, σελ. 4).

6. ...*κόνδιξ ἐν ἐπιτομῇ τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ βιβλίων... γραφεὶς κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς πέμπτης ἐπινεμήσεως παρὰ τοῦ καθηγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς εὐτελοῦς μοναχοῦ Γερμανοῦ καὶ παραδοθεὶς τῷ ἐκκλησιάρχῃ μοναχῷ κυρῷ Βησαρίωνι παρουσία καὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἱερέων. Τὸ χωρίον τοῦτο δημοσιεύει καὶ ὁ Φλωρίδης (Πανδώρα 19, 1868/9, σελ. 374).— Πρβλ. καὶ MM, τόμ. Σ', σελ. 3) μετὰ τινων σφαλμάτων ἀναγνώσεως π.χ. ἀντὶ Βησαρίωνι ἀναγνώσκει: Καισάρφ!*

φῆς ταύτης, ἀπαριθμῶν τὰ τιμαλφῆ καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα τῆς μονῆς, ἀναφέρει μόνον ὅσα χρυσόβουλλα διετήρουν τὰς χρυσᾶς αὐτῶν σφραγιῖδας καὶ οὐχὶ πάντα τὰ χαρτῶα δικαιώματα τῆς μονῆς, περὶ τῶν ὁποίων συνετάσσοντο ἀσφαλῶς ἰδιαίτεροι κατάλογοι.

Ἐξ ἄλλων καταλόγων βιβλίων, σκευῶν, κλπ. γνωστὸς εἶναι λ.χ. ὁ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ 1391, σφωζόμενος ἐν κώδικι¹ καὶ πολλοὶ μεταβυζαντινοί.

Ἀλλά, πλὴν τῆς καταγραφῆς τῶν ὑπαρχόντων ἐν ἐκάστη μονῇ σκευῶν καὶ πολυτίμων εἰδῶν, συγκεκριμένα διατάξεις ὠρίζον καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν τυχόν ἀφαιρεθέντων, ἐξ ἀνάγκης πωληθέντων ἢ δι' ἄλλον λόγον ἀπομακρυνθέντων ἐκ τοῦ σκευοφυλακείου ἢ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς. Τὴν σύνταξιν τοιοῦτου πρακτικοῦ ἀφαιρεθέντων εἰδῶν, ἐν ᾧ ἀναγράφεται καὶ ἡ αἰτία δι' ἣν ἀφηρεθήσαν ταῦτα, ὀρίζει τὸ Τυπικὸν τῆς μονῆς Εὐεργέτιδος².

Ἀνάλογον πρακτικὸν καταγραφῆς ἐγγράφων ἀφαιρεθέντων ἐκ τοῦ ἐν χρήσει ἀρχείου τῆς μονῆς, ἐν ᾧ ἀναγράφεται ἡ αἰτία δι' ἣν διεχωρίσθησαν ταῦτα (ταῦτα πάντα ἐνεμβλήθησαν εἰς τὰ σακκούλια ὡς ἄχρηστα), ἀποτελεῖ ὁ ἡμέτερος κατάλογος. Τὸ ἀκέφαλον τεμάχιον, δι' οὗ παραδίδεται ὁ ἐν λόγω κατάλογος, δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐν ἐπικεφαλίδι ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου περιελάμβανεν ἐνδείξεις περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς συνετάχθη οὗτος. Τὰ διακρινόμενα ὁμῶς εἰς τὸ ἐσχατόκολλον ἴχνη ὁπῶν ἀπρωρημένης σφραγιῖδος μαρτυροῦν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προχείρου σημειώματος πρὸς χρῆσιν ἀπλῶς τοῦ ἀρχιεποφύλακος.

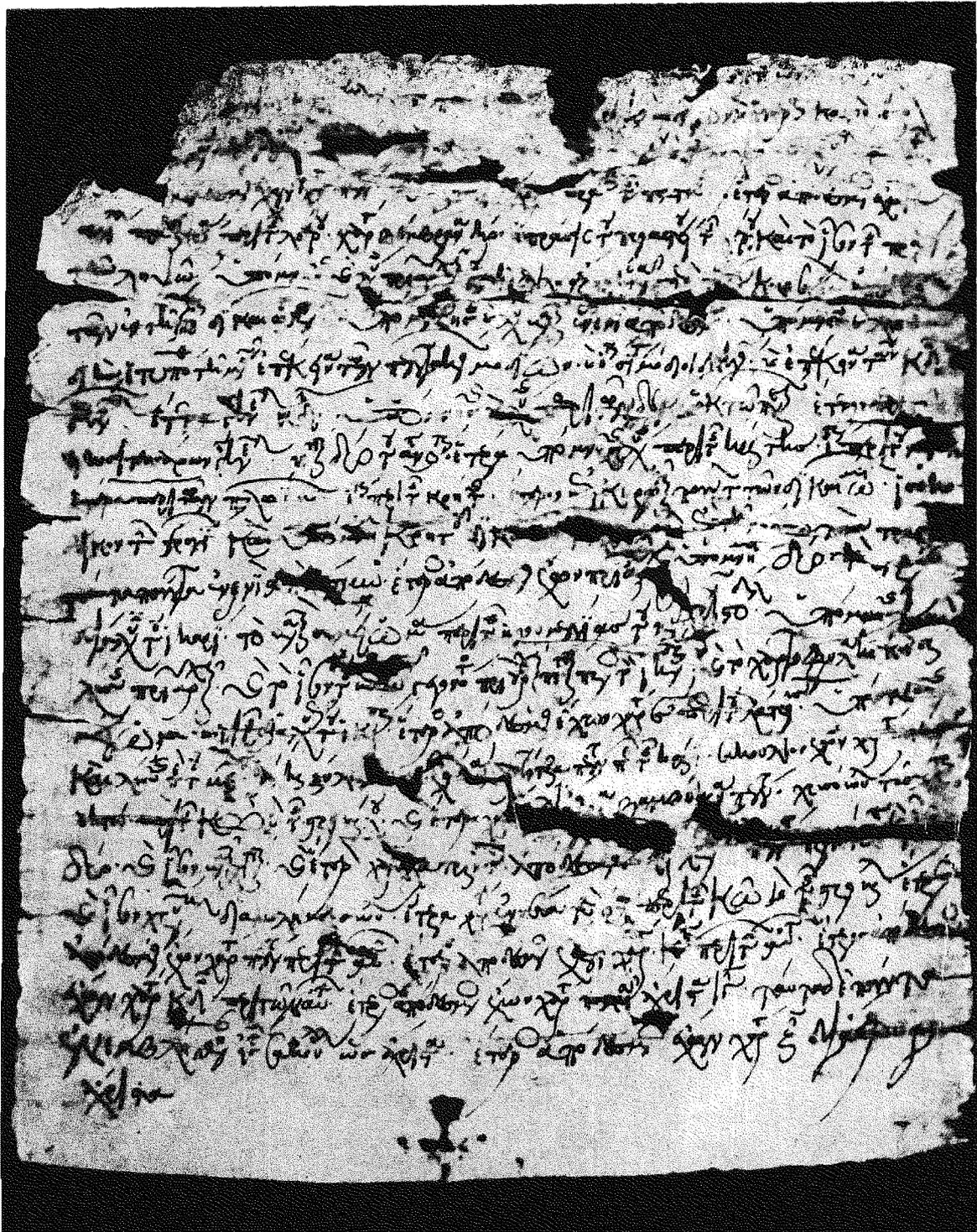
Εἰς τὴν ἀναταραχὴν τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας καὶ τῶν συχνῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν ὀφείλεται ἴσως καὶ ἡ σχεδὸν ὁμαδικὴ ἐξαφάνισις τῶν ὑπερδιακοσίων ἐγγράφων τοῦ ἡμετέρου καταλόγου³.

ΕΡΑΣ Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

1. MM, τόμ. Β', σελ. 566 - 570.

2. Dmitrievskij, Τυπικά, τόμ. Α', σελ. 640 : ...τοῦ βρεβίου ἐπὶ μέσον κειμένου, καὶ παρὰ τοῦ ἡγουμένου σημειούμενον τῶν ἀφαιρουμένων ἐκάστων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρακτικὸν τῆς τῶν ἀφαιρεθέντων χάριν προτρέπομεν γίνεσθαι δηλώσεως, ὑπογεγραμμένον παρὰ τούτων πάντων τῶν συνόντων, καὶ ἀριδῆλως παριστῶν τὰ τε ἀφαιρεθέντα εἶδη, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀφηρεθήσαν, ὅπερ καὶ ἀποθετόν ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ εἰς δήλωσιν τοῖς μετέπειτα... Τοιοῦτον πρακτικόν, τοῦ ἔτους 1442, βλ. ἐν ΔΙΕΕ 4 (1892), σελ. 279 - 281.

3. Εἰς ἔγγραφον τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς ἀναγράφεται π.χ. ὅτι ἐπιδρομὴ πειρατικὴ κατὰ τῆς Κῶ τὴν τῶν Σφοντῶν μονὴν ἐξ εὐπόρου πάντη ἄπορον ἀπειργάσατο καὶ ἐξ ἄγαν περιφανοῦς παντάπασιν ἄκοσμον καὶ κατηλωμένην σχεδὸν ἀπάντων τῶν προσόντων ταύτη ἱερῶν κειμηλίων [...] καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ τοῖς ἀκινήτοις αὐτῆς κτήμασι χερσῶν δικαιωμάτων· προσαφηρεθήσαν γὰρ καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις καὶ ἀπωλεία παντελεῖ παρεδόθησαν (MM, τόμ. Γ', σελ. 222). — Εἰς ἀναλόγους περιστάσεις οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἔσπευδον ἀσφαλῶς νὰ περισώσουν ὅσα ἔγγραφα ἐθεώρουν πολυτιμότερα καὶ οὐχὶ ὅσα εἶχον ἐμβληθῆ εἰς σακκούλια ὡς ἄχρηστα.

Πανομοίωτον τοῦ ἐκδομένου καταλόγου ἐγγράφων.